

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trestání na území ČR v letech 1918-1989

Zpracovala: Lenka Ondráčková

Vedoucí práce: Doc. JUDr. Vilém Knoll Ph.D.

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lenka ONDRÁČKOVÁ**
Osobní číslo: **R19M0289P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Trestání na území ČR v letech 1918-1989**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Cílem mé diplomové práce je náhled na vývoj trestů a trestání na území České republiky v letech 1918-1989. V této práci se budu zabývat nejprve vymezením základních pojmů dané problematiky a následně vývoji jednotlivých trestů, i jejich ukládání a výkonu. Dále bude mým cílem popsat právní úpravu trestů v období první republiky a následně popsat i právní úpravu planou po druhé světové válce. V závěrečné kapitole provedu komparaci problematiky období první republiky a poválečného období s vládou komunistické ideologie. Práci budu realizovat s použitím právních předpisů, komentářů k nim vydaných a z dobové odborné literatury. V práci je záměrně vynecháno období roku 1939 až května 1945 kdy byl na našem území vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, a to vzhledem ke specifické činnosti jiné než československé justice. Kdy toto období by svojí výjimečností a specifickostí dalo na samostatnou odbornou práci.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **22. června 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 29. srpna 2022

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Trestání na území ČR v letech 1918-1989“ zpracovala samostatně, a že jsem uvedla prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2023

.....
Lenka Ondráčková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Doc. JUDr. Vilému Knollovi Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, zájem, užitečné připomínky a rady a především za čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod	1
1. Základní pojmy	2
1.1. Pojem trestu	2
1.2. Účel trestu	3
1.2.1. Teorie absolutní	3
1.2.2 Teorie relativní.....	3
1.2.3 Teorie smíšená	4
2. Tresty a trestání v letech 1918-1938.....	5
2.1. Legislativní rámec.....	5
2.1.1 První zákon	5
2.1.2 Snaha o kodifikaci trestního práva.....	7
2.1.3. Vedlejší zákony.....	8
2.2. Tresty	10
2.2.1 Trest smrti	10
2.2.2 Žalář	12
2.2.3 Vězení	18
2.2.4 Vypovězení a vyhoštění.....	21
2.2.5 Peněžní trest.....	22
2.2.6. Propadnutí.....	23
2.2.7 Ztráta práv a daných povolení.....	24
2.2.8 Tresty na cti	24
2.2.9 Pracovní tresty	25
2.3. Trestání mladistvých.....	26
2.3.1. Výkon trestu zavření	29
3. Tresty a trestání v letech 1948-1989.....	32
3.1. Legislativa do roku 1950	32
3.1.1. Trestní zákon 1950.....	34
3.1.2 Trestní zákon správní 1950.....	35
3.2. Legislativa do roku 1989	36
3.2.1. Trestní zákon 1961.....	37
3.2.2. Správní trestání do roku 1989	39
3.3. Druhy trestů	39
3.3.1. Trest smrti.....	39
3.3.2 Trest odnětí svobody.....	43
3.3.3. Nápravné opatření.....	45

3.3.4. Vyhoštění, zákaz pobytu	48
3.3.5. Peněžité trest	48
3.3.6. Propadnutí jmění, propadnutí majetku	50
3.3.7 Propadnutí věci	51
3.3.8. Ztráta státního občanství	52
3.3.9 Ztráta čestných práv občanských, ztráta čestných titulů a vyznamenání	52
3.3.10 Zákaz činnosti	53
3.3.11 Uveřejnění rozsudku, uveřejnění nálezů	54
3.3.12 Napomenutí, veřejné pokárání, veřejná důtka	54
3.3.13. Pracovní tresty	55
3.4 Trestání mladistvých	56
3.4.1 Výkon trestu odnětí svobody	58
4. Komparace	60
4.1. Obecná právní úprava	60
4.2. Komparace jednotlivých trestů	61
Závěr	65
RESUME	67
Seznam použité literatury:	69

Úvod

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila trestání na území ČR v letech 1918-1989. Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že považuji uvedené období za velice zajímavé z hlediska vývoje v samostatném Československu. Při vypracování diplomové práce mám možnost se dostat k dalším novým pramenům a poznatkům a mohu tím získat i ucelenější přehled o tomto období, které mnozí oprávněně považují za chaotické, tedy alespoň co se právní stránky týče. Mým cílem je nahlédnout na vývoj trestů a trestání a následně na základě komparace jednotlivých období analyzovat, zda a do jaké míry došlo ke změnám v dané problematice.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V úvodní kapitole této práce jsem se věnovala definici jednotlivých pojmů, které jsou dle mého názoru důležité objasnit, jelikož jsou nedílnou součástí této práce.

Obsahem druhé kapitoly je popis právní úpravy trestů a trestání v období první republiky. Nejprve je zde upřesněno, jaké právní předpisy byly v této době v platnosti, následně se pak věnuji jednotlivým trestům, které byly v tomto období vykonávány. Zvláště se poté věnuji trestům ukládaných v případě páchaní protiprávních jednání mladistvými.

Následující kapitola bude obdobná kapitole druhé. Pouze s tím rozdílem, že zde se budu věnovat právní úpravě platné po druhé světové válce až do roku 1989. Záměrně je zde vynecháno období Protektorátu Čech a Moravy, jelikož se jedná o specifickou činnost jiné než české jurisdikce a toto samotné období by svojí výjimečností a specifíčností vystačilo na samostatnou odbornou práci. Nemluvě o tom, že kontinuita českého právního řádu spočívala na činnosti zahraničního odboje.

V závěrečné kapitole se budu věnovat vzájemné komparaci problematiky období první republiky a poválečného období s vládou komunistické ideologie.

1. Základní pojmy

1.1. Pojem trestu

V dětství pravděpodobně každý z nás zažil situaci, že když jsme provedli něco špatného, například neudělali zkoušku, dostali špatnou známku nebo něco drahého rozbili, následoval pro nás za to trest. Rodiče nám dávali domácí vězení nebo nám bylo na nějakou dobu něco zakázáno například sledování televize. Cílem těchto opatření bylo nejspíše naučit nás, že naše činy mají své následky, ale hlavně, abychom příště dělali věci jinak a především správně.

Na začátek mé práce tedy považuji za důležité ne-li nutné definovat, co je to trest a k jakému účelu má sloužit.

Trest jako pojem nemá jednotnou definici, jelikož vždy záleží, z jakého úhlu pohledu se na něj díváme. „*Trest jako obecný pojem znamená určitou sankci za konkrétní jednání, může mít jak právní, tak i mimoprávní povahu. Pokud hovořím o trestu, který má mimoprávní povahu, myslím tím například sankce morální a etické, např. odsouzení jednání veřejnosti.*“¹ Trestem v právní povaze rozumíme zákonem stanovený právní následek za protiprávní jednání směřovaný vůči nejzásadnějším hodnotám společnosti chráněných státem. Každá společnost má vlastní soubor hodnot, které její členové uznávají a prosazují, přičemž tyto hodnoty se v souvislosti s politickými, společenskými a dalšími změnami postupem času mění.

Z důvodu jiného nastavení systému hodnot dochází často ve společnosti k neshodám. To co jeden považuje za běžné, druhý je zastáncem toho, že se jedná o protiprávní jednání. Typickým příkladem je interrupce, kde se střetávají názory, zda jde o právo matky ukončit nechtěné těhotenství, nebo o vraždu dosud nenarozeného dítěte. Právě tyto neshody ve společnosti často vedou k tomu, že dochází k podporování protiprávních jednání.

¹ VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. 22. 3. 2013, 1 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

1.2. Účel trestu

„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.“² Právě takto definoval pojem „účel trestu“ trestní zákon z roku 1961.

V novém trestním zákoníku bychom tuto přesnou definici dnes jen těžko hledali, nicméně to neznamena, že by jej zákonodárci považovali za nepodstatnou a z toho důvodu ji v zákoně záměrně neuvedli. „Vůdčí ideje sankcionování jsou místo toho vyjádřeny vymezením základních principů pro ukládání trestněprávních sankcí v ustanovení § 37 a § 38.“³ Právě v těchto ustanoveních se odráží základní zásady, na kterých je postavené celé trestní právo. V konkrétních ustanoveních hovoříme o zásadách zákonnosti, přiměřenosti, humanity a individualizace.

Názor společnosti na to, co má být účelem trestu, se v průběhu historického a trestněprávního vývoje měnil a formoval mnoha způsoby a je stále přetvářen v závislosti na zastávaných hodnotách a úrovni právního vědomí dané společnosti. Právní teorie dělí účel trestu na teorii absolutní, relativní a smíšenou.⁴

1.2.1. Teorie absolutní

Tato teorie se též někdy nazývá teorie taliační. Podstatou této teorie je, že trest má představovat pro pachatele odplatu za jeho protiprávní činy a to ve stejné míře, v jaké se pachatel dopustil újmy svým protiprávním jednáním. Absolutní spravedlnost tak nastane, jakmile se společnost pachateli za jeho činy pomstí.⁵

1.2.2 Teorie relativní

Relativní teorie je naprostým opakem teorie absolutní. Podle ní již nelze vrátit zpět trestný čin, který byl vykonán, ale je možné zabránit tomu, aby jej v budoucnu páchali jiní. Naprosto se zde odmítá, aby trest byl ukládán za účelem odplaty, nýbrž je zde apelováno na to, aby byla společnost před obdobnými

² Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-2-28]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X., §23

³ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7., str. 10

⁴ VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. 22. 3. 2013, 1 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

⁵ VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. 22. 3. 2013, 1 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

případy páchaní protiprávní činnosti chráněna. Cíle této teorie jsou tedy především převýchova, izolace pachatele od společnosti, čímž je dbáno na její ochranu před kriminalitou, odstrašení od budoucího páchaní trestných činů a v neposlední řadě odstranění následků trestného činu.⁶

1.2.3 Teorie smíšená

Jak již vyplývá z názvu, tato teorie bude kombinací dvou předešlých teorií. Zde je usilováno o spojení idejí trestu jako způsob odplaty i pojetí trestu jako způsobu ochrany společnosti. Má tak dojít k působení trestu na konkrétního pachatele a zároveň předcházet tomu, aby se podobných trestných činů dopouštělo zbytek společnosti.

⁶ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-41-7., str. 9

2. Tresty a trestání v letech 1918-1938

Vznik samostatného Československého státu jako jednoho z nástupnických států po rozpadu Rakouska-Uherska je datován obdobím konce první světové války. Důvodů, proč došlo z rozpadu Rakouska-Uherska je několik. Tím hlavním ale je, že v monarchii se nacházel tak rozmanitý počet národů, že i přes veškerou snahu monarchie bylo nemožné mezi těmito národy najít kompromis a uspořádat státoprávní stránku země, která by vyhovovala všem.

Československo vzniklo 28. října 1918 a zaniklo 31. prosince 1992. Tento nově vzniklý stát ve střední Evropě byl tvořen z území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a do roku 1939 byla jeho součástí i Podkarpatská Rus. Prvním prezidentem byl zvolen T.G.Masaryk.

2.1. Legislativní rámec

Jako první otázka, která nastala ihned po vyhlášení samostatného Československého státu, byla, jakými zákony se vlastně bude země řídit. Tvorba jednotlivých nových zákonů, tak aby byly v souladu s novým stavem země, by byla časově náročná, proto bylo potřeba přijít s rychlejším řešením, aby byla zachována společenská stabilita.

2.1.1 První zákon

„Národní výbor se ujal moci, vydal své svolání a schválil první zákon.“⁷ Tento novým zákon byl tvořen pouze pěti články, ve kterých je uvedeno, že formu nového státu ustanoví Národní shromáždění a také to, že zákon recipuje rakouský a uherský právní řád a státní aparát. *„Podle toho bývá první československý zákon nazýván také recepčním zákonem či „recepční normou“⁸*

Zákon podepsali muži, kteří byli zvoleni do předsednictva Národního výboru. Byli to Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár, kterým se později přezdívalo „muži 28. října“. V recepčním zákoně je mimo jiné ustanoveno, že dosavadní správa byla podřízena právě národnímu výboru. Ten se stal dočasně nejvyšším orgánem zákonodárným a výkonným. První schůze Národního výboru se uskutečnila v pražském Thunovském paláci

⁷ FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLISCHLAGER. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*. Vyd. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002, c1999. ISBN 80-86182-68-1., str. 68

⁸ SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 76

dne 14. listopadu 1918, při níž byla vyhlášena republikánská forma státu a prezidentem byl zvolen T.G.Masaryk.⁹

Autorem recepčního zákona je JUDr. Alois Rašín, který při tvorbě bral inspiraci ze starších právních textů. Na tvorbu recepčního zákona měl vliv především návrh ústavy Ferdinanda Pantůčka ze září 1918. Ve svých Pamětech Rašín uvádí: „*Základním tímto zákonem mělo býti zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29 října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo. Toho bylo skvěle dosaženo, a vzbudilo obdiv cizinců nad vyspělostí našeho národa*“¹⁰

Nicméně i přes to, že účelem zákona bylo zamezit chaosu ve společnosti a zjednodušit všem lidem, kteří žili na území Československé republiky lepší přehled v tom, jakými zákony se řídit, nebylo možné ponechat v platnosti veškeré tyto zákony. Řada předpisů se totiž „nesrovnávala s novým stavem“ a z toho důvodu tak tyto předpisy recipovány nebyly.¹¹

Mimo jiné nám recipace Rakousko-Uherských předpisů přinesla do jednotného státu i specifickou situaci nazývanou právní dualismus. Šlo o situaci, kdy během existence Rakouska - Uherska se právo rakouské uplatňovalo na území českých zemí, zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi se vše řídilo právem uherským. „*V Hlučínsku (bývalé části pruského Slezska) inkorporovaném na základě Versailleské mírové smlouvy platilo do roku 1920 bývalé německé právo, takže můžeme mluvit dokonce o trialismu.*“¹² Jednalo se o velice nežádoucí stav, a proto se ihned začalo uvažovat, že by bylo přínosné provést unifikaci právních řádů.

⁹ FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLISCHLAGER. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*. Vyd. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002, c1999. ISBN 80-86182-68-1., str. 69

¹⁰ RAŠÍN, A. Paměti Dra Aliose Rašína. Ed. Vladislav Rašín. Praha: nákl. vl., 1929, str. 216
Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:15b107f0-94be-11e7-8167-005056825209>

¹¹ SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 78

¹² SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 79

2.1.2 Snaha o kodifikaci trestního práva

„Krátce po vzniku samostatného Československa bylo v odborné veřejnosti považováno za neúnosné, aby nový stát vycházel ve své trestní politice z předpisů bývalého Rakouska - Uherska.“¹³ Na základě recepčního zákona byl v českých zemích v oblasti trestního práva hmotného v platnosti trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 se změnami a doplňky. Potřeba reformy byla znát již před vypuknutím první světové války. Po rozpadu monarchie už se tato záležitost jevila jako naprosto nutná.

Právě z důvodu nutnosti reformy byla 14. června 1920 založena komise pro reformu trestního zákona. Členové komise byli zástupci nejvýznamnějších právnických fakult v Československé republice. Jednalo se o profesora právnické fakulty Univerzity Karlovy Augusta Miříčku, který byl zároveň předsedou této komise, dále profesora právnické fakulty Masarykovy Univerzity Jaroslava Kallaba a profesory právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě Alberta Milotu a Augusta Rátha. První zasedání komise se uskutečnilo 21. prosince 1920 a jejím cílem bylo vypracovat obecnou osnovu nového trestního zákona.¹⁴

„Smyslem projektu, kromě požadavku na unifikaci Československého trestního práva, bylo vytvořit moderní trestní zákoník, který by nahradil dosavadní zastaralé pojetí rakouského trestního práva.“¹⁵ Osnova nového zákona, kterou komise připravila, se zcela lišila od předchozích trestních zákonů platných v dané době. I přes ten fakt, že se autoři nového trestního zákona snažili o zjednodušení trestního práva, ukázalo se, že by po jeho vydání byl výkon trestního soudnictví daleko komplikovanější, než tomu bylo doposud. Navíc zde hrály roli i finance, jelikož panovala obava, že by stát byl značně zatížen náklady, které by s novou reformou byly spojené. Nicméně Ministerstvo spravedlnosti se v roce 1937 rozhodlo, že i přes neúspěch osnovy z roku 1921 vypracují osnovu

¹³ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3., str. 822

¹⁴ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80246-1718-3., str. 822

¹⁵ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3., str. 823

novou. Ovšem ani ta se nedočkala úspěchu, přičemž příčinou byla hluboká společenská krize a nástup totalitního nacistického zřízení.¹⁶

I přes veškerou snahu se tedy unifikace trestního práva v období první Československé republiky nekonala a stále zůstával v platnosti zákoník z roku 1852.

2.1.3. Vedlejší zákony

Ačkoli byla unifikace trestního práva neúspěšná, k částečné kodifikaci přeci jen došlo a to na základě vydávání tzv. vedlejších zákonů. Ty byly vydávány za účelem, aby alespoň částečně vyplňovaly mezery v trestním právu hmotném.

Jedním z takových zákonů byl například **zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky**. Jedním z podnětů pro schválení tohoto zákona Národním shromážděním byl mimo jiné i atentát spáchaný 9. ledna 1923 na tehdejšího ministra financí Aloise Rašína. Atentátu se dopustil pouze devatenáctiletý Josef Šoupal, který dvěma výstřely zasáhl Rašína, jenž právě vycházel ze svého domu. Rašín se svým zraněním dlouho zápasil v nemocnici, nicméně 18. února téhož roku na následky zranění zemřel.

Na osnově zákona se z řad právníků podílel profesor Albert Milota, profesor August Miříčka, který byl zároveň vedoucím legislativních prací a dr. Kallab. Pozitivně se pro tvorbu zákona vyjadřovali i dr. Kramář či místopředseda vlády dr. Malypetr.¹⁷ Účelem zákona byla ochrana nového republikánského státu a především jeho představitelů, jelikož dosavadní právní řád ochranu neposkytoval dostatečně. Změnou, kterou zákon přinesl, bylo mimo jiné i to, přinesl řadu nových skutkových podstat dosud nikde nekodifikované a jiné upravil zvýšením trestních sazeb, pokud byly považovány za příliš nízké.¹⁸

¹⁶ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3., str. 823-829

¹⁷ PEHR, Michal. Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře. *Národní muzeum: Časopis Národního muzea. Řada historická* [online]. Praha, 2015 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://publikace.nm.cz/file/3b8aabb5cda694920fbae90e557775be/19333/ISSN_1214-0627_2015_3_4_pp31-60.pdf

¹⁸ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3., str. 833

Spolu se zákonem na ochranu republiky byl přijat i **zákon č. 51/1923 Sb., o státním soudě**. Tento zákon ustanovil zřízení soudu, který bude mimo jiné soudit spáchání zvlášť závažný zločinů dle zákona na ochranu republiky. Zákon obsahoval nejen ustanovení zakotvující průběh řízení před soudem, ale i jeho složení a organizaci.¹⁹

Dalším vedlejším trestním zákonem byl **zákon č. 269/1919 Sb. o padělání peněz a cenných papírů**. Zákon byl zhotoven v reakci na problematiku padělání kolků na počátku vzniku nového státu, přičemž vláda neměla dostatečné prostředky k tomu, aby padělání kolků ztížila do takové míry, aby k němu již nedocházelo. Byla zde obava, že by „*paděláním kolků na bankovky a napodobením nových státovek nebo bankovek mohla býti ohrožena nebo alespoň ztížena započatá úprava valuty.*“²⁰

Dále pak **zákon č. 124/1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti**. Tato novela si u veřejnosti oblibu nezískala, jelikož i přes snahu zákonodárců, kteří odůvodňovali, že „*jejím účelem bylo zabezpečiti účinnější, levnější a rychlejší ochranu cti.*“ docházelo spíše k útisku a byla výrazně omezena možnost kritiky. Rychle si tak ve společnosti získala přezdívku „náhubkový zákon“. V reakci na nezdařilou novelu z roku 1924 byl přijat **zákon č. 108/1933 Sb., o ochraně cti**. V tomto případě již zákonodárci dbali na to, aby nedocházelo k znemožnění ochrany práva svobodného projevu mínění a zároveň byla poskytnuta možnost ochrany cti. Zákon zakotvoval, že kdo jinému na cti ublíží urážkou, pomluvou, utrhaním na cti či výčitkou trestního stíhání nebo trestu, bude pro tento přečin potrestán vězením nebo peněžitým trestem.²¹

V neposlední řadě mezi vedlejší trestní zákony lze zařadit i **zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněčném odsouzení a o podmíněčném propuštění; zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení; zákon č. 91/1934 Sb., o způsobu ukládání trestu smrti a doživotním trestu a zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví**

¹⁹ Zákon č. 51/1923 Sb., o státním soudě. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-30]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²⁰ *Návrh zákona o padělání peněz a cenných papírů* [online]. In: . 1919 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0974_00.htm

²¹ HRABÁNEK, Jan a Albert MILOTA. *Nové československé právo tiskové: Ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony atd.* V Praze: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, str. 176-177. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4fb771f00be8-11e7-b7c3-001018b5eb5c>

nad mládeží. Nicméně těmto přepisům se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách, proto je zde pouze zmíním.

2.2. Tresty

Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, trestání se z důvodu neúspěšných pokusů o unifikaci trestního práva provádělo primárně na základě trestního zákona z roku 1852, který byl novelou z roku 1918 přizpůsoben republikánskému zřízení. Zákon rozlišoval druhy trestů dle toho, zda byly udělovány za zločiny, nebo za přečiny a přestupky. Tyto tresty můžeme také rozdělit do tří kategorií na tresty na životě, tresty na svobodě a tresty majetkové.

V případě trestů za spáchání zločinu, vymezoval zákon pouze dva druhy trestu a to trest smrti a trest žalářem. U přečinů a přestupků byl výčet trestů daleko rozmanitější. V jejich případě bylo protiprávní jednání sankcionováno peněžně, propadnutím zboží a věcí prodejných nebo náradí, ztrátou daných práv a povolení, vězením nebo vyhoštěním.²²

2.2.1 Trest smrti

Trest smrti je nejčastějším trestem v dějinách vůbec. „*Postupem času si na základně historického vývoje společnosti získával více a více odpůrců, kteří vyžadovali jeho zrušení. V českých zemích byl sice zrušen již za Josefa II. (vyjma stanného práva), ale záhy opět obnoven (1795).*“²³ Jeho odpůrcem byl i sám prezident Tomáš Garrigue Masaryk.

„*Hrdelní trest se v Československu vykonával výhradně oběšením, výjimkou bylo krátké období stanného práva na Slovensku za bojů s maďarskými jednotkami roku 1919, tehdy byli odsouzenci stříleni popravčí četou podle vojenských zvyklostí.*“ Popravy se vykonávaly uvnitř vězeňských budov a inspirované byly rakouským vzorem. „*Součástí šibenice byla dřevěná deska, na níž byl odsouzený přivázán a vytažen přes kladku vzhůru. Povinností katovského řemesla bylo ve vhodný okamžik oběšenému vymknout napnuté krční obratle a způsobit okamžitou smrt.*“²⁴

²² Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-27]. §12 a §240 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²³ SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 83

²⁴ PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2011 [i.e. 2012]. Svět křídel.

Vykonat trest smrti nemohl kdokoli. „*Kat byl státní a v zemi vykonával tuto funkci až do roku 1938 vždy jediný muž.*“ Prvním Československým katem se stal Leopold Wohlschläger, který měl katovské řemeslo jako rodinnou tradici. Toto řemeslo vykonával do roku 1927, kdy následně odešel do důchodu. Veřejnost i samotní odpůrci trestu smrti ho považovali za autoritativního a reprezentativního muže. Nástupcem Leopolda Wohlschlägera byl 1. ledna 1928 jmenován František Broumarský, vlastním jménem Josef Nehyba. Broumarský však tuto funkci nevykonával příliš dlouho, neboť byl 12. prosince 1930 odvolán. Příčinnou jeho propuštění údajně bylo porušení slibu mlčenlivosti, kterého se dopustil na základě poskytnutí informací médiím. Posledním z Československých státních katů byl Josef Vašák. „*Na rozdíl od svých předchůdců však zůstal dobovým novinářům prakticky neznám.*“²⁵

Jak bylo zmíněno výše, ne každý byl příznivcem trestu smrti a často se o něm vedly diskuze nejen mezi odborníky, ale i laickou veřejností. Výhrady proti tomuto způsobu trestání se projevily až po roce 1923. Právě toho roku totiž v reakci na již dvě provedené popravy vytvořili Emanuel Chalupný a Ondřej Kypr anketu „O trestu smrti“. Této anketě se účastnilo 350 známých osobností. Jednalo se o právníky, spisovatele, filozofy i politiky, vědce apod. Výsledkem této ankety bylo, že většina dotázaných se na otázku trestu smrti vyjádřila negativně.²⁶

Výrazný vliv na výkonu trestu smrti měl i první československý prezident T. G. Masaryk. Ten se k této problematice často vyjadřoval na svých přednáškách, kde zmiňoval, že „*popravy jsou nejděbelštější druhy zabití, poněvadž schvalují je lidé vládnoucí s úplným klidem a rozmyslem, s dostatečnou lhostivostí pro udělení milosti, pod ochranou bodáků. Jsou to nejsurovější zbytky středověké inkvizice. Statistika snažící se dokazovat blahodárné účinky trestu smrti na zmenšení zločinnosti jsou neúplné, nepravdivé, nevědecké.*“²⁷

V Rozhovorech s TGM řekl: „*Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že je v něm mravní expiace: vzít člověku život je bezprávi tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým. Dělán ovšem*

ISBN 978-80-87567-21-0, str. 9

²⁵ Tamtéž, str. 9- 12

²⁶ SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 84

²⁷ CHALUPNÝ, Emanuel a Ondřej KYPR. *O trestu smrti: anketa*. Praha: Sociální služba, 1923, str. 9

*patříčný rozdíl mezi vraždou a zabitím a uznávám polehčující okolnosti při každém zločinu, jak to moderní kriminální psychologie vyžaduje; ale ve výjimečných případech nemohu vyvracet, že trest smrti je ve shodě s metafysickým uznáním hodnoty lidského života. Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělanostní a mravnostní obyvatelstva, souhlasem nás všech.*²⁸

Dále Masaryk v rozhovorech uvedl, že dny, kdy musel schválit výkon trestu smrti, si do svého kalendáře vždy poznamenal černým křížkem. Už právě z důvodu odporu tohoto typu trestu Masaryk často využíval svého „privilegia“ možnost udělit milost. Za dob svého působení udělil milost v 417 případech a pouze 16 trestů smrti bylo vykonáno. Masaryk byl shovívavý tak nadměrným způsobem, že dle statistik skončil na šibenici pouze každý dvacátý odsouzenec.²⁹

Celkem bylo v období první republiky oběšeno 21 mužů a milost byla udělena 422 osobám. Nejvíce poprav bylo vykonáno v období let 1919 - 1933, v následujících letech se počet absolutních trestů rapidně snížil.³⁰ Důvodem této redukce byl zákon z roku 1934 o ukládání trestu smrti a doživotním trestu. Ten zakotvoval, že pokud jsou dány závažné polehčující okolnosti, lze trestance místo trestu smrti odsoudit k trestu těžkého žaláře. Bylo tak možné učinit na dobu neurčitou, nebo určitou. V případě doby určité musela být minimální doba odsouzení 15 let a maximální 30 let. Dále bylo ustanoveno v § 7 „*Trest smrti nesmí býti vykonán, dokud president republiky nerozhodl, že odsouzenému milost neudílí*“³¹

2.2.2 Žalář

Druhým trestem udělovaným za spáchání zločinu byl trest přidržení v žaláři. Jednalo se o jeden typ z kategorie trestů omezující osobní svobodu. Pokud mluvíme o žaláři, každý si jistě jako první vybaví tmavou a chladnou místnost plnou plísně a kdejaké havěti, kde trestanci pomalu čekali na smrt. Kdysi tomu tak skutečně bylo. „*Za žaláře sloužila podzemní sklepení, do nichž nevnikal*

²⁸ ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Fr. Borový, 1937, str. 87. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:df0b4306-e879-4811-b3b9-d0a30130018d>

²⁹ SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0., str. 85

³⁰ PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2011 [i.e. 2012]. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-21-0, str. 10

³¹ Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §7 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

*ani paprsek světla, kde s vězněm sdíleli hrozný útulek ropuchy a hadi a kde byla špína a příšerný zápach. Byly to díry, v nichž vězeň hladem a útrapami často za krátkou dobu bídně hynul.*³²

Postupem času však společnost dospěla k názoru, že tento typ trestu není humánní a je třeba jej zmodernizovat. Tomu přispěla i myšlenka, že účelem trestu žaláře nemá být zastrašení společnosti před páčáním trestné činnosti, ale převýchova trestanců a připravit je na budoucí beztrestný život. Proto bylo nutné uzpůsobit pobyt v žaláři tak, aby vězni nechátrali. Naopak byl kladen důraz na to, aby vězni byli v takové zdravotní kondici, aby byli práce schopní a odpykali si celý trest.

*„Trest žaláře dělí se podle rozdílné tuhosti na dva stupně. První stupeň se označuje slovem "žalář" bez přídavku, druhý slovy "těžký žalář."*³³ Pokud byl trestanec odsouzen přídržením v žaláři prvního stupně, pohyboval se bez želez, avšak těsně opatřen. Stravování bylo dáno na základě zařízení trestnic a návštěvy či komunikace s jinými osobami bylo možné jen za přítomnosti dozorce. U odsouzenec k těžkému žaláři byla komunikace s osobami, co nemají přímo s vězením co dočinění, povolena pouze ve výjimečných situacích. U těžkého žaláře se dříve přistupovalo k přídržení odsouzenec železy na nohou. Toto ustanovení však bylo časem zrušeno a byly zavedeny jiné způsoby, jakými je možné žalář obou stupňů ztřířit. To lze pouze postem, tvrdým ložem, samovazbou, uzavřením v temné komoře či vypovězením ze země po výkonu trestu. Ztříření postem spočívalo v tom, že odsouzenec k jídlu některé dny dostával pouze chleba a vodu. Post ovšem může trvat pouze tři dny v týdnu a je nepřijatelné, aby šlo o dny ihned jdoucí po sobě. Tvrdým ložem se rozumělo, že odsouzenec spal pouze na prknech bez jakékoli výstelky. Doba trvání byla dána stejně jako v případě postu. V případě samovazby byla doba trvání maximálně měsíc, další samovazba mohla být dána až po měsíční pauze. Během samovazby musel za trestancem dvakrát denně přijít dozor a stejně jako ostatní musel i trestanec v samovazbě vykonávat přiměřenou práci. Ztříření uzavřením v temné komoře mohlo být stanoveno na maximálně tři dny jdoucí po sobě. Opakovat se mohlo až po týdenní pauze a celkově mohl trestanec strávit v temné komoře

³² PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 5

³³ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §14 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

pouze 30 dní v roce. Posledním zstřením bylo vypovězení z Československa po výkonu trestu, to však bylo možné pouze u cizinců.³⁴

Dalším aspektem, dle kterého můžeme dělit žalář je, na jak dlouho byl tento trest soudem určen. Zde tedy rozlišujeme trest žaláře na dobu určitou, nebo doživotí. Doba určitá přitom měla zákonem stanovenou dobu, kdy minimální hranice činila 6 měsíců a maximální hranice byla 20 let.³⁵

„Nově vzniklá Československá republika v roce 1918 převzala z monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven.“³⁶ Trest přidržením v žaláři se vykonával převážně v trestnicích, což byly samostatné budovy. Trestnice byly určeny k výkonu trestů na svobodě převyšující jeden rok. Jednalo se o staré kláštery, bývalé zámky či pevnosti, nebo byly za tímto účelem vystavěny nové budovy. Pro zřizování nových budov byly nejvyšším rozhodnutím z 24. srpna 1849 dány podmínky pro jejich výstavbu. „*Stavební místo musí být suché, vzdušné, zásobené zdravou vodou a náležitě vzdálené od okolních budov.*“ Dalším kritériem byla výstavba vysoké zdi, která lemovala hranice areálu trestnice. V areálu se mimo cel nacházela též nemocnice, kaple, koupelna, učebny, skladiště, kuchyně a postranní dvůr. Pro výkon trestu žaláře nepřevyšující dobu jednoho roku sloužily věznice sborových soudů.³⁷

Trestanci byli umístováni do cel, které byly 4 metry dlouhé, 2,5 metrů široké a 3,5 metrů vysoké. Každá z cel byla stavěna tak, aby trestancům byla znemožněna vzájemná komunikace a komunikace s jinými osobami skrze zdi. Zároveň bylo v každé cele jedno zamřížované okno, které bylo situováno v takové výšce, aby byl vězňům umožněn výhled pouze na oblohu. Zařízeními, kterými každá cela disponovala, byla zavěšovací železná postel, stolek, židle, poličky a plivátka. Lůžko přitom bylo tvořeno ze slamníku, slaměného polštáře, dvou prostěradel a příkrývky dle daného ročního období.³⁸

³⁴ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §15-25 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

³⁵ Tamtéž, § 17

³⁶ FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLISCHLAGER. *Zločin a trest v českých dějinách* Vyd. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002, c1999. ISBN 80-86182-68-1., str.72

³⁷ PROCHÁZKA, František V.. *Žalář a vězení*. V Praze: E. Beaufort, [1913], str. 17-19 Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:87b91c60-d8b3-11e6-9964-005056825209>

³⁸ PROCHÁZKA, František V.. *Žalář a vězení*. V Praze: E. Beaufort, [1913], str. 18-19 Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:87b91c60-d8b3-11e6-9964-005056825209>

Plnoletí trestanci byli rozděleni dle pohlaví do mužských a ženských trestnic. V meziválečném Československu bylo zřízeno 6 mužských trestnic. V Kartouzích a Ilavě pobývali vězni odsouzeni k výkonu dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů. Recidivisté byli umisťováni do trestnic v Leopoldově a Plzni, která byla považována za nejlepší trestnici dané doby. V Mírově si svůj trest odpykávali trvale nemocní a invalidní trestanci a poslední trestnice se nacházela na Pankráci, nicméně v roce 1926 byla přeměněna na věznici k výkonu vazby s názvem Věznice Zemského soudu trestního v Praze. Ženská trestnice byla pouze jedna a to v pražských Řepích.³⁹

Při přijetí nového trestance mu byly v první řadě odebrány všechny věci, které si s sebou donesl včetně oblečení a bylo mu přiděleno oblečení trestnické. Muži dostali kalhoty, košili, šátek, pár ponožek a střevíců. Ženy košili, spodničku, svrchní šat, čepec, šátek, punčochy a střevíce. Následovala důkladná hygiena a setkání s lékařem, knězem, učitelem a správcem věznice, kteří analyzovali trestancův zdravotní stav, rozumovou a mravní vyspělost. Na základě těchto poznatků rozhodl ředitel trestnice, zda bude trestanec umístěn do samovazby či vazby společné, zda bude během výkonu trestu docházet do vězeňské školy a také jakou práci bude vykonávat.⁴⁰

Povinnost výkonu práce během průběhu trestu žaláře byla stanovena přímo v zákoníku, který říkal, že: „*S trestem žaláře vždy spojeno bývá přidržování k práci. Každý trestanec musí tedy konati tu práci, kterou zařízení trestnice s sebou přináší.*“⁴¹ Z této povinnosti byli vyňati pouze političtí a nemocní vězni. Při přiřazování práce se vždy hledělo na to, aby práce byla přiměřená věku, vzdělání, předchozímu zaměstnání a výši trestu. Práce, které bylo možno v trestnicích vykonávat, byly buďto režijního (opravy budov, práce na zahradě nebo polích trestnice, výroba koberců apod.), podnikatelského (pokud si soukromý podnikatel najal trestance k výkonu práce) nebo kulturního typu (dnes obecně prospěšné práce – opravy silnic, železnic, regulace potoků atd.).⁴²

³⁹ KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR., 2/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]., str.12

⁴⁰ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 19

⁴¹ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §18 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁴² PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925.,

„Všichni trestanci byli povinni pracovat ve všední dny nejméně 8 hodin a do pracovní doby se započítávala i doba školní výuky.“ Trestanci nedostávali za svou práci plat, nicméně aby byli nějakým způsobem k práci motivováni a prováděli ji důsledně, byla jim dána malá část výdělku. Bylo pak na uvážení samotných trestanců, zda polovinu této odměny využijí ku vlastnímu prospěchu a koupí si co potřebují či chtějí, nebo ji pošlou své rodině. Druhá polovina této odměny se ukládala do nejbližší spořitelny na úrok a konečná částka se vybrala při odchodu z trestnice, nebo se zasílala dědicům, pokud došlo k tomu, že trestanec během výkonu trestu zemřel. „V otázce zaměstnávání trestanců byla preferována pracovní činnost, umožňující jejich sociální existenci po propuštění z výkonu trestu.“ Cílem tedy bylo, aby byl trestanec připraven na budoucí život na svobodě a schopen se sám uživit.⁴³

„Základem mravní výchovy trestanců i trestanek byly nadále bohoslužby, náboženská cvičení a vzdělávací přednášky o nedělích a svátcích.“ Vyučování probíhalo ve dvou třídách, kdy každá třída měla dvě oddělení. Jak již bylo zmíněno výše, o zařazení vězně rozhodoval ředitel trestnice. Do první třídy byli zařazováni ti trestanci, kteří neoplývali základními vědomostmi, a proto se výuka soustředila na elementární výuku (čtení, psaní počítání). V druhé třídě byli zařazeni trestanci, kterým bylo zapotřebí určité vědomosti připomenout, nebo stávající prohloubit. Vyučovány zde byly předměty stanovené zákonem pro úplné obecné školy, včetně kreslení, hudební výchovy a výuky základů národního hospodářství. Výuka se dělila na dva semestry, přičemž každý semestr byl zakončen zkouškou, na základě jejichž výsledku mohli vězni postoupit do vyšší třídy. Účelem tohoto nuceného studia bylo nejen vštípit vězňům základní vědomosti, ale podnítit jejich vlastní touhu po dalším rozvoji. K samostudiu jim slouží mimo jiné i vězeňská knihovna obsahující mimo jiné i učebnice.⁴⁴

Trestanci byli ihned po přijetí rozděleni do tří disciplinárních tříd, přičemž o tom, do jaké třídy má být zařazen a na jak dlouhou dobu rozhodoval opět ředitel. Podle chování trestance bylo možné jej povýšit do vyšší třídy nebo naopak

str. 21

⁴³ KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR,, 2/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]., str.14-19

⁴⁴ KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR,, 2/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]., str.14

degradovat do nižší. Podle toho, v jaké třídě se trestanec nacházel, mu byly poskytovány určité výhody a tyto výhody se s vyšší třídou pochopitelně umocňovaly. Například trestanec, který byl zařazen do první třídy (což byli většinou recidivisté) mohl přijímat návštěvy jednou za šest týdnů, zatímco trestanec ve třídě druhé jednou za měsíc. Právě „*zvýhodňování trestanců a trestanek v oblasti jejich práv (vycházky, pracovní odměna, nákupy, korespondence a návštěvy) v rámci postupu do vyšší disciplinární třídy se stalo významným motivačním faktorem.*“⁴⁵ Aby bylo možné rozpoznat zařazení jen na základě zevnějšku, nosili trestanci na krku šátek, jehož barva určovala, ve které disciplinární třídě se nachází. Bílou barvu měla první třída, žlutou druhá a modrou třetí. V případě žen byly takto barevně odlišeny šátky na pokrývku hlavy nebo zástěry. Pokud byl trestanec umístěn do samovazby, měl na hrudi žlutý štítek, na kterém bylo napsáno číslo jeho cely.⁴⁶

„*Ve všech trestních ústavech (trestnicích) byly podmínky výkonu trestu žaláře a těžkého žaláře, způsoby zacházení s trestanci, jejich práva a povinnosti a disciplinární tresty nadále stanoveny v domácím řádu.*“ Zde bylo zmíněno, jakým způsobem probíhá pracovní, ale i nepracovní den trestanců. Na základě domácího řádu jsou trestanci povinni uposlechnout rozkazů dozorců a chovat se slušně. Za předpokladu, že se tak nestalo a vězni porušili vnitřní řád trestnice, byl jim uložen disciplinární trest.⁴⁷

„*Za starších dob býval klasickým trestem umělým trest tělesný. Ale poznalo se, že brutální tělesné tresty více škodivají, než prospějí, neboť otupují cit, jsou nedůstojné nejen pro trestance, nýbrž i pro vychovatele, jenž se stává krutým, a budí tak k sobě odpor a nenávisť.*“⁴⁸ Z toho důvodu přešlo se pak k trestům mírnějším. Trestanci bylo možno udělit důtku (udělenou v soukromí nebo před ostatními), přidělit těžší nebo nepříjemnou práci, odeprít ranní polévku či nařídít úplný půst, odebrat mu práva na přilepšení či jiné výhody, samovazbu, uzavřít do temné komory, dát trest tvrdého lože, spoutat na dobu až tří měsíců, nechat

⁴⁵ KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR,, 2/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]., str. 18

⁴⁶ KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR,, 2/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]., str.7

⁴⁷ Tamtéž, str. 15

⁴⁸ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organisaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 23

částečně nebo úplně propadnout výdělkové pohledávky ve prospěch podpůrného fondu nebo ho sesadit do nižší trestnické třídy. Některý ředitel mohl odepřít i návštěvu knihovny, zakázal číst noviny apod. Pokud to bylo nutné, mohli být výrazně problematičtí trestanci spoutáni na více než tři měsíce, také je bylo možné řetězem připoutat k zemi nebo ke zdi, nebo mu mohla být obléčena svěrací kazajka. Trest odepření ranní polévky byl později zrušen. U trestu postem byli trestanci během podávání jídla odloučeni od ostatních. Byl zde dán zřetel na to, aby jim od ostatních trestanců nebyla podstrčena běžná strava.⁴⁹

2.2.3 Vězení

Vězení je dalším trestem omezujícím osobní svobodu. Na rozdíl od žaláře, do vězení byli umísťováni ti, co se dopustili přečinu nebo přestupku.

Stejně jako žalář i vězení bylo děleno dle stupňů na prosté a tuhé. V případě vězení prvního stupně se trest vykonával bez želez a byla ponechána trestanci volnost ve výběru práce i způsobech stravování. I tuhé vězení bylo vykonáváno bez želez, ale oproti prvnímu stupni se vězeň musel stravovat dle zařízení věznice a práce mu byla přidělena. Také byly zakázány návštěvy bez přítomnosti vězeňského dozoru. Za neoficiální třetí stupeň můžeme považovat vězení domácí, které zákon zakotvoval v § 246. Soud mohl uložit trest domácího vězení pouze v případě, že se odsouzenec přislíbí k tomu, že se ze svého domova nevzdálí, nebo bude souhlasit s tím, že se mu k obydlí postaví stráž, která bude výkon tohoto trestu hlídat. Za předpokladu, že by odsouzenec svůj slib porušil a od domova se vzdálil, zbytek trestu by musel strávit ve věznici veřejné. Další podmínkou uložení tohoto trestu bylo, že jej lze uložit pouze člověku doposud beztrestnému, který by se v případě trestu veřejného vězení nemohl věnovat svému úřadu, obchodu nebo výdělku.⁵⁰ „*Nejkratší trvání vězení jest 24 hodin, nejdelší zpravidla 6 měsíců § 237; vyskytují se však i sazby vyšší do tří let např. § 335 a § 337.*“⁵¹

I v případě vězení mohlo dojít k jeho zostření. A to postem, těžší prací, tvrdým ložem, samovazbou a temnou komorou. V případě zostření postem se

⁴⁹ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 24

⁵⁰ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §244-246 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁵¹ KALLAB, Jaroslav. *Nástin přednášek o trestním právu hmotném: Část obecná*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1930. Studijní příručka Čs. A. S. Právník v Brně., str. 97

rozlišovalo, zda se zostřovalo vězení prvního, nebo druhého stupně. Pokud bylo postem zostřeno vězení prvního stupně, vězeň dostával stejnou stravu, jako dostával běžně vězeň stupně druhého. U stupně druhého se postem rozumělo, že vězeň dostával pouze chleba a vodu, ne však víckrát než dvakrát týdně. Samovazba může trvat maximálně po dobu čtrnácti dnů a další lze uložit až po měsíci. Doba, pro kterou může být vězeň držen v tmavé komoře je 24 hodin, poté může k dalšímu takovému zostření dojít až po týdenní pauze a po celou dobu trestu maximálně desetkrát.⁵²

Za přestupky a přečiny se tresty realizovaly ve věznicích okresního soudu. V případě zřizování věznic platily stejné podmínky jako u zřizování trestnic. Pár odlišností tu ale přeci jen bylo. Každá cela byla opatřena tabulkou, na které bylo uvedeno číslo cely, rozměry a také to, kolik vězňů do ní lze umístit. „*V každé cele mají umístěny býti kromě lůžek a židlí umyvadlo, plivátko, hřebeny, ručníky, džbán, pitné nádoby a poplašný zvonek.*“⁵³

Vězni měli povoleno nosit vlastní šaty, doplněné ale musely být vězeňskou čepicí. „*Všichni trestanci – mimo odsouzených do vězení 1. stupně, kteří se stravovali vlastním nákladem nebo svých příbuzným – byli povinni pracovat ve všední dny nejméně 8 hodin.*“⁵⁴ U přidělování práce byl brán ohled na stejné faktory jako v případě žaláře. Práce mechanické např. lepení obálek nebo pomocné práce v kuchyni byli přiděleny nekvalifikovaným trestancům. Těm kvalifikovaným byla přidělena práce v dílnách (soustružnické, truhlářské, obuvnické apod.). Trestancům tuhého žaláře nenáležela za práci mzda a dostávali pouze odměnu dle sazeb stanovených ministerstvem. Naopak trestanci prvního stupně dostávali náležitou mzdu za odvedenou práci. Z této částky se odečetlo 30% na úhradu správních výloh. Stejně jako v případě žaláře, i zde byl vězňům zřízen fond, kam mohli část své odměny uložit a druhou část využít k nákupu vedlejších požitků či je zaslat své rodině. V případě nekázně byly vězňům

⁵² Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §253-257 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁵³ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 35

⁵⁴ KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889-1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz., str. 19

udělovány stejné disciplinární tresty jako v případě žaláře a stejně jako u žaláře i zde byly trestanci tříděni do disciplinárních tříd.⁵⁵

Zcela jiný přístup byl kladen k politickým vězňům. „*Za politické trestance považují se jen ti, kdož pro velezradu, rušení veřejného pokoje nebo pro povstání a vzpouru z politických příčin povstalou odsouzeni byli, nikoli však ti, kteří byli zároveň sprostým zločinem vinnými uznáni.*“⁵⁶ Vězni byli oproti ostatním ve spoustě případů výrazně zvýhodňováni, což upravoval zákon č. 123/1931 Sb. o státním vězení v § 5. Výkon trestu byl realizován v trestnicích nebo věznicích krajského soudu v obvodě, kde odsouzenec bydlel, pokud to bylo možné. Vězni byli odděleni od ostatních trestanců, a pokud o to zažádali, mohli být dle možností ubytováni jednotlivě. Mohli nosit vlastní oblečení, prádlo, ložní zařízení a opatřit si vlastní stravu místo té vězeňské. Nesměli být nuceni k práci, a jestliže pracovat chtěli, muselo jít o práci pro ně přiměřenou. Bylo jim dovoleno pobývat na čerstvém vzduchu čtyři hodiny denně a cvičit, opatřovat si knihy a časopisy, používat psací potřeby, kouřit a přijímat návštěvy a také byli zproštěni povinnosti uklízet vězeňské místnosti.⁵⁷

I v případě politických vězňů lze výkon trestu zostřít, což stanovuje přímo §4, který uvádí, že: „*Trest státního vězení a trest na svobodě, který má být vykonán podle předpisů o výkonu trestu státního vězení (§ 1, odst. 1., § 2 odst. 1., § 3), může soud v rozsudku zostřiti toliko samovazbou nebo vypověděním, a to jen tehdy a do té míry, pokud to trestní zákon u onoho druhu trestu, který byl uložen nebo na jehož místě byl trest státního vězení uložen, dovoluje nebo nařizuje.*“⁵⁸ Stejně tak lze užít disciplinárních trestů, pokud se vězeň chová nepřístojně. Odsouzenci lze udělit důtku, post, odloučit jej od ostatních politických vězňů či mu sebrat jeho výhody avšak výhody užití vlastních přikrývek a oděvu, umístění ve zvláštním oddělení a možnost nevykonávat práci

⁵⁵ KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889-1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. l. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 18-19

⁵⁶ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 29

⁵⁷ Zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-15]. §5 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.,

⁵⁸ Zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-15]. §4 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.,

jim musí být ponechány. Pokud se vězeň pokusí o útěk, mohou mu býti přiložena pouta.⁵⁹

Vzhledem k tomu, že systém trestnic byl převzat z Rakouska - Uherska, bylo třeba jej po vzniku nového zemského zřízení zmodernizovat. K tomu výrazně dopomohl zákon č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. „*Zákon platí v celé republice a byl jím učiněn význačný krok na dráze sjednocení obojího práva, dosud v republice platného.*“⁶⁰ Na základě tohoto předpisu výkon trestu peněžitého nebo na svobodě nepřesahujícího jeden rok odložit na zkušební dobu dvou až pěti let. U peněžitého trestu hranice stanovena nebyla. Pokud se viník v dané zkušební době osvědčí a bude se chovat řádně, bude se na něho hledět, jako by k odsouzení nedošlo. V opačném případě mu byl udělen nepodmíněný trest. Ustanovení o podmíněném propuštění říká, že pokud se po dobu výkonu trestu odsouzený chová řádně a odpykal si již dvě třetiny trestu, může být před jeho kompletním uplynutím propuštěn na svobodu. „*Splní-li naději do něho vkladenou, platí jeho trest za odpykaný, jinak se zbytek na něm dodatečně vykoná.*“⁶¹ Propustit podmíněně na svobodu bylo možné pouze trestance, který se nacházel ve třetí disciplinární třídě. Tento zákon značně napomohl zredukovat počet trestanců ve věznicích a částečně tak vyřešil problém s jejich přeplněním.

2.2.4 Vypovězení a vyhoštění

Posledním trestem na svobodě je trest vypovězení a vyhoštění.

Vypovězení je trest, který lze uložit jako trest vedlejší v případě spáchání zločinu. Vztahuje se na celé území Československa a je možné jej uložit pouze cizincům. „*Platí na doživotí, takže vypověděnému může návrat povoliti jen prezident republiky, jestliže mu promine milostí jeho trest.*“⁶² Jak již bylo zmíněno výše, lze jej uložit i jako zostřující trest při uložení trestu žaláře.

Vyhoštění je jedním z trestů, kterým je sankcionováno spáchání přestupku nebo přečinu a zároveň může být uložen jako trest vedlejší u zločinu. Vyhostit lze

⁵⁹ Zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení. In [System ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-15]. §5 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.,

⁶⁰ MILOTA, Albert. Podmíněné odsouzení a propuštění: Výklad zákona. Plzeň: Nákladem Karla Beniška, 1919, str. 9

⁶¹ Tamtéž, str. 62

⁶² KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti., str. 102

na dobu určitou, nebo na doživotí. Stejně tak trestní zákon uvádí, že vyhostit lze z celého území Československa, nebo některé země, nebo se to může týkat pouze určitého místa. „Z celého státního území mohou jen cizinci býti vyhoštěni, což platí na doživotí.“⁶³

2.2.5 Peněžní trest

Trest peněžítý je trestem majetkovým a je považován za hlavní a nejčastější trest za spáchání přestupku a přečinu. Může být také uložen jako trest vedlejší v případě spáchání zločinu. Co se týče terminologie, je zde trestní zákon nejednotný, jelikož mimo peněžitého trestu užívá i pojmu pokuta. Pokud zákon za daný delikt stanovil jako trest pokutu, byla vždy u každého deliktu stanovena konkrétně. Nejmenší peněžítý trest, který bylo možné udělit, byl v hodnotě deseti korun, nejvýše pak tisíc korun.⁶⁴

V některých případech bylo možné udělit vyšší peněžítý trest, jelikož tento trest byl užíván i v zákonech, které řešily jednotlivé formy trestné činnosti. Ku příkladu v zákoně č. 269/1919 Sb. o padělání peněz a cenných papírů bylo uvedeno, že spolu s trestem odnětí svobody bylo možné uložit i peněžítý trest a to až do částky jednoho milionu korun.⁶⁵

Na výši peněžitého trestu měla mimo jiné i vliv současná ekonomická situace ve státě. Hodnota peněz se postupem času měnila a z toho důvodu se Národní shromáždění v roce 1929 usneslo na novele trestního zákona, kterou došlo ke zvýšení peněžitých trestů. V důvodové zprávě bylo uvedeno, že: „Změnou hodnoty peněz nabývají i ustanovení trestního zákona, která činí uvedené důsledky závislými na určité peněžité částce, jiného vnitřního obsahu. Pokud tyto výkyvy v hodnotě peněz nejsou přílišné a nevedou k trvalé změně hodnoty peněz, nejsou také přesuny, které takové změny mají v oboru trestního práva v zápětí, zvláště citelné. Jinak je tomu při trvalé změně hodnoty, zejména při znehodnocení peněz, které má za následek jednak přísnější tresty na stejné trestné činy, jednak i velký přesun v příslušnosti z nižších soudů na soudy vyšší

⁶³ MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: Část všeobecná*. Praha: Všehrd, 1920, s. 96.

Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55ded655-4d71-4d3f-ad61-9ba078a6fcf3>

⁶⁴ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti., str. 108

⁶⁵ Zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-28]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

*kategorie.*⁶⁶ Spousta peněžních trestů tak bylo zvýšeno o pětinasobek, v některých případech až na desetinásobek původní výměry.

Dle §260 trestního zákona lze peněžité trest přeměnit na trest vězení, pokud by hrozilo, že trest výrazně zasáhne do možnosti opatrování si výživy či celkového jmění nejen odsouzení, ale i jeho rodně. V takovém případě by každých deset korun odpovídalo jednomu dni strávenému ve vězení. Po již zmíněné novele v roce 1929 se tato částka zvýšila na padesát korun. Tato přeměna byla možná i naopak, ale nikdy však k této přeměně nemohl soud přistoupit jen z důvodu, že o to odsouzenec zažádal.⁶⁷

Uhrazené peněžité tresty byly vkládány do sociální oblasti. „*Zpravidla připadají chudinskému fondu toho místa, kde byl trestný čin spáchán. Jen výjimkou připadají státu.*“⁶⁸

2.2.6. Propadnutí

Dalším majetkovým trestem je propadnutí. Stejně jako v případě trestu peněžitého propadnutí lze uložit jako trest vedlejší při spáchání zločinu nebo jako trest hlavní i vedlejší při přečinech a přestupcích.

Propadnutí bude uplatněno na věc, kterou byl trestný čin spáchán, dále pak na věc, která na základě spáchání trestného činu vznikla, která byla výnosem nebo po zániknutí takové věci propadne její náhradní hodnota. Následně bude s těmito věcmi nakládáno tak, že se buďto zničí, nebo zpeněží. Pokud by došlo ke zpeněžení věcí propadlých, budou tyto peníze stejně jako u peněžitého trestu vloženy do chudinského fondu místa, kde k protiprávnímu jednání došlo. Výjimečně budou tyto peníze směřovat do státní pokladny.⁶⁹

⁶⁶ Vládní návrh zákona, kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1929. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1967_01.htm

⁶⁷ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-4]. §260 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁶⁸ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti., str. 108

⁶⁹ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti., str. 109-110

2.2.7 Ztráta práv a daných povolení.

Ztráta práv a daných povolení je posledním majetkovým trestem, který trestní zákon z roku 1852 upravuje. Opět se může vyskytovat jako vedlejší trest u zločinů, ale jeho četnost není taková, jako u předešlých majetkových trestů. Jako trest hlavní a vedlejší se bude objevovat u přečinů a přestupků. Tento trest je možné udělit dočasně, nebo navždy.⁷⁰

Komu lze trest uložit stanovoval § 242 uvedeného trestního zákona. *„Ztráta práv a daných povolení ukládá se osobám k hodnostem a akademickým povýšením, nebo osobám jiným, které nějaký úřad nebo zaměstnání pod věrou veřejnou vykonávají, pak těm, jež provozují nějaké řemeslo, nebo živnost buď jakožto měšťané nebo z povolení, které obdržely od vrchnosti“*⁷¹

Jedná se tedy o to, že pachateli trestného činu bude odebrána možnost vykonávat určité zaměstnání. Nejčastěji se tak postihovali živnostníci, kterým byl po spáchání určitého deliktu odebrán živnostenský list. *„Byl-li živnostník odsouzen pro zločin vůbec, pro přečin nebo přestupek ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravnosti nebo pro přečin nedbalého úpadku a je-li obava, že živnosti bude zneužíváno, může živnostenský úřad samostatně uznati na odnětí živnostenského oprávnění.“*⁷²

2.2.8 Tresty na cti

Posledním typem sankce nebo spíše opatřením, který má povahu trestu jsou tresty na cti. I přes to, že tyto tresty nejsou jako ty předešlé vyjmenovány v § 12 a § 240 trestního zákona, můžeme je nalézt v jiných ustanoveních nebo předpisech, a proto považují za důležité je tu zmínit.

Prvním takovým trestem je důtka. Uděluje se v případě, kdy se někdo dopustí zlého nakládání s dětmi, poručenci nebo manželé. Pokud nastane situace, že i přes udělení důtky je v takovém jednání pokračováno, bude takový pachatel potrestán přísněji a bude to tím způsobem, že bude zbaven rodinné moci.

⁷⁰ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-16]. §242 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁷¹ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-16]. §242 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁷² MÍŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: Část všeobecná*. Praha: Věšhrd, 1920, str. 105. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:7690d375-9330-4177-97f8-fc0fe47b9e38>

Třetím a také posledním trestem na cti je zveřejnění odsuzujícího nálezu, který můžeme nalézt např. v zákoně o potravinách.⁷³

2.2.9 Pracovní tresty

Speciálním typem trestu byl trest nucené práce. Jde o další trest omezující osobní svobodu, který jsme převzali z dob Rakousko-uherské monarchie. Pro tento typ trestu byly zřízeny donucovací pracovny, kam byli umisťováni osoby způsobilé k práci, které se dopustili nějakého protiprávního jednání (např. falšování mincí, krádež, podvod, žebrání atd.). Takové donucovací pracovny byly vystavěny například ve Znojmě, Jihlavě, Šumperku, Novém Jičíně a také v Pardubicích.⁷⁴

Mimo to byly zřízeny i tři speciální typy donucovacích pracoven. První byly chudinské pracovny pro ty, kteří z důvodu nezaměstnanosti nebyli schopni se uživit. Tyto osoby zde byly umístěny do doby, než si zaměstnání najdou. „*K práci nesměl být nikdo nucen, ovšem pokud se o nabízenou práci v pracovně již ucházel a odmítl ji, zanikl mu tím nárok na chudinskou pomoc.*“ Dalším typem byly pracovny, kam byly umisťovány asociální osoby, což byly žebráci, tuláci nebo ti, kteří se práci vyhýbali. Zde se délka pobytu těchto lidí odvíjela na základě jejich chování. Maximálně zde ale mohli být drženi po dobu tří let. Třetím typem byly donucovací pracovny pro mladistvé.⁷⁵

Stejně jako v případě vězení i v donucovacích pracovnách byli káraci rozděleni dle pohlaví a také na disciplinární třídy. Opět zde bylo s postupem do vyšší disciplinární třídy spojeno udělení jistých výhod například možnost přivýdělnku. „*Postup do nejlepších skupin byl nezbytný pro rozhodnutí o nápravě, a tedy o propuštění osoby z donucovací pracovny.*“⁷⁶

Změnu přinesl zákon č. 102/1919 Sb. o zřízení nucených pracovních kolonií a změně některých ustanovení trestního práva, který byl vydán na základě neustálé zvyšující se kriminality. Zákon donucovací pracovny nezrušil, jen k nim doplnil zřízení nucených pracovních kolonií. Pro spoustu lidí to jistě mohlo být

⁷³ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti., str. 111

⁷⁴ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2., str. 9-10

⁷⁵ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2., str. 10

⁷⁶ Tamtéž, str. 11

matoucí, nicméně rozdíl zde byl. „*Donucovací pracovny byly ústavy uzavřenými, kdežto nově vzniklé pracovní kolonie byly „myšleny jako zařízení, v nichž osoby tam umístěné budou zaměstnány hlavně prací na volném vzduchu.*“⁷⁷ Odsouzení se tak věnovali práci v přírodě, jako bylo například stavění silnic, budování přehrad, sázení stromů apod. Do těchto kolonií byli zařazeni ti, kteří byli již dvakrát odsouzeni za spáchání přestupku, osoby zahálčivé nebo takové, kteří se dvakrát dopustili majetkového trestného činu. Doba, po kterou museli v kolonii strávit, byla stanovena od jednoho roku do pěti let. Po určité době bylo možné u napravených káránců jejich podmíněně propuštění.⁷⁸

2.3. Trestání mladistvých

Zvláštní kapitolu budu věnovat trestům v případě, kdy se protiprávního jednání dopustila osoba, která v době spáchání trestného činu nedosáhla plnoletosti. Trestání mladistvých bylo specifickou záležitostí, jelikož primárním smyslem nebylo mladistvé delikventy trestat, ale zejména působit na jejich převýchovu jinými vhodnými opatřeními.

„*Zločinnost (delikvence) byla až do 16. století soudně stíhána a trestána většinou bez ohledu na věk pachatelů (delikventů) a přísnost trestu v jednotlivých případech závisela na právním názoru soudce.*“⁷⁹ Ten zkoumal především mravní a rozumovou vyspělost pachatele a dále zda se činu dopustil úmyslně. K prvním změnám došlo za vlády Marie Terezie, kdy nový trestní zákon z roku 1768 vyloučil z trestní odpovědnosti delikventy, kteří nedovršili čtrnácti let. Výrazně tuto problematiku později ovlivnil trestní zákon Františka Josefa I. z roku 1852. Zákon rozlišoval, zda se trestného činu dopustilo dítě nebo nedospělý. Dítětem se rozuměl ten, kdo dovršil desátého roku věku, a od jedenácti do čtrnácti let se jednalo o nedospělce. U dětí byla zcela vyloučena trestní odpovědnost, zatímco u nedospělců bylo veškeré jejich protiprávní jednání bráno jako přestupky. Třetí skupinou byli osoby do dvacátého roku věku, kdy se jejich věk bral jako polehčující okolnost.⁸⁰

⁷⁷ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2., str. 14

⁷⁸ Tamtéž, str. 15

⁷⁹ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 1

⁸⁰ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS

Pokud se trestného činu dopustily děti, bylo jejich potrestání ponecháno rodičům. V případě kdy se zločinu dopustil nedospělý, byl trestán jako přestupek a to trestem zavřením v odděleném místě po dobu od jednoho dne do šesti měsíců. Tento trest byl spojen s výkonem práce přiměřené věku a fyzickým zdatnostem delikventa a zároveň se musel účastnit vyučování, které prováděl duchovní.⁸¹

Po první světové válce výrazně vzrostla kriminalita a to nejen na našem území, ale tento problém zaznamenala celá Evropa. „*Mravní úpadek a ohrožení mládeže dosáhly tehdy za doby válečné již takového stupně, že ti, kdo si správně uvědomovali, že budoucnost státu spočívá v jeho mládeži, právem se lekali této budoucnosti při pomýšlení na to, jaká to vyroste ze zanedbané mládeže generace.*“⁸² Přejatý zákon z Rakouska - Uherska byl i přes fakt, že byl upraven, aby vyhovoval novému státnímu zřízení v oblasti trestání mládeže nedostačující a z toho důvodu byla potřeba jeho rekonstrukce a unifikace.

„*Při odpovědi na otázku, které právní soustavě pak má se unifikovaná úprava spíše přiblížiti, nebyl by nikdo na pochybách, že se musí přiblížiti spíše právu uherskému.*“⁸³ Již v roce 1922 byla vyhotovena osnova nové zákonné úpravy, ale ta neobstála. Druhá osnova byla vypracována až v roce 1930. Celý koncept osnovy byl postaven na tom, že účelem nové úpravy nemá být trestání, nýbrž snaha mladistvého vychovat, aby v dospělosti vedl řádný život.⁸⁴ Druhý pokus o kodifikaci se již setkal s úspěchem a výsledkem byl zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.

Dle tohoto zákona byli delikventi dle věku rozdělováni na nedospělé a mladistvé. Za nedospělé byli považováni ti, kteří nedovršili v době spáchání činu čtrnácti let. Nedospělé zákon zbavoval trestní odpovědnosti a trestné činy byly nazývány jako „činy jinak trestné“. Pokud se nedospělý dopustil činu jinak

ČR, 1/2008n. l. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 1

⁸¹ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. l. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 4

⁸² SCHOLZ, Otto a August MÍŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony*. Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky., str.3

⁸³ Zpráva ústavně-právního výboru o vládním návrhu zákona o trestním soudnictví nad mládeží. (tisk 823) *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1931. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0823_01.htm

⁸⁴ SCHOLZ, Otto a August MÍŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony*. Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky., str 4-5

trestného, soud od jeho potrestání upustil. Mohl ale nařídit jakékoli výchovné nebo lékařské opatření, nebo potrestání nechat na rodině či škole.⁸⁵

Mladistvým byla osoba, která v době spáchání trestného činu dosáhla čtrnáctého roku věku, ale doposud nedovršila roku osmnáctého. Zákon zločiny, přečiny a přestupky, kterých se mladistvý dopustil, nazýval „proviněním“. Pokud soud uzná mladistvého vinným, mohl jej odsoudit podmíněně i nepodmíněně, nebo od potrestání zcela upustil. „*Upustí-li soud od uložení trestu, může zůstat potrestání mladistvého rodině nebo škole nebo mu dát důtku.*“⁸⁶

Hlavním trestem, kterým bylo možné mladistvého sankcionovat, bylo zavření, nebo trestem peněžitým. Výkon trestu smrti byl zcela vyloučen, stejně jako doživotní trest na svobodě. Místo toho se mladistvým mladším šestnácti let uložil trest zavření od jednoho do deseti let a u mladistvých starších šestnácti let od dvou do patnácti let. V případě, že se mladiství dopustil činu, za který byl stanoven trest na svobodě, jeho sazba se mění a to tak, že horní i dolní hranice sazby se snižují na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí být delší než rok a horní více než pět let.⁸⁷

Trest zavření nepřesahující délku šesti měsíců byl realizován v samostatném oddělení soudních věznic nebo trestnic. Trest zavření přesahující dobu šesti měsíců byl vykonáván v polepšovnicích. Pokud k tomu byly důvody, mohl se souhlasem lékaře být trest zavření vykonán v samovazbě a to buď částečně, nebo úplně.⁸⁸

V případě peněžitých trestu byla jejich hranice též snížena o polovinu, ale pouze ta horní. Dolní hranice nebyla stanovena. Co se týče splacení peněžitého trestu, může být povolen odklad do jednoho roku, nebo bude umožněno mladistvému splácet ve splátkách též po dobu jednoho roku. Pokud se uložený peněžitý trest vyjeví jako nedobytný, není možné mladistvému uložit náhradní trest na svobodě. Nicméně soud může určit, že mladistvého zůstává k potrestání rodině, škole nebo bude potrestán důtkou. Soud mohl také nařídit, aby byl

⁸⁵ Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-16]. § 1 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁶ Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-16]. § 6 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁷ Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. § 8 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁸ Tamtéž, §13-14

mladistvý po dobu tří až pěti hodin přiměřeně zaměstnán a střežen, přičemž zaměstnán nesmí býti ve vězení, ale místnosti tomu zaměstnání odpovídající.⁸⁹

Uložení trestů vedlejších bylo v případě mladistvých delikventů v podstatě vyloučeno.

2.3.1. Výkon trestu zavření

„Do 16. Století, tak jako v celé Evropě i na našem území byl uplatňován asociální vězeňský systém, založený na společném věznění delikventů bez ohledu na jejich pohlaví, věk, charakter spáchané trestné činnosti a zdravotní stav fyzický i duševní. V důsledku tohoto systému docházelo mezi vězněnými osobami navzájem k nákaze z hlediska kriminálního, mravního i zdravotního. U žen navíc často docházelo k těhotenství v průběhu vězení.“⁹⁰

K oddělení mladistvých delikventů od dospělých došlo poprvé v Holandsku a Itálii, kde byly postaveny samostatné ústavy pro mladistvé vězně. Tím se inspirovalo i České království a vrchol nastal v roce 1803, kdy bylo na našem území poprvé uzákoněno rozdělení vězňů dle věku a pohlaví.⁹¹ Po vzniku samostatného Československého státu byli mladiství umisťováni do samostatných oddělení věznic a trestnic nebo do polepšoven a vychovatelem. Mezi nejznámější patřila vychovatelna v Králíkách na Moravě, která byla zřízena pro chlapce od sedmi do čtrnácti let, vychovatelna v Opatovicích nad Labem kam byli umisťováni chlapci ve věku od čtrnácti do osmnácti let a vychovatelna v Kostomlatech, která sloužila k převýchově děvčat ve věku od sedmi do osmnácti let. U mladistvých do věku dvaceti let s trestem vězení nad šest měsíců byl trest vykonáván v polepšovacím a trestním ústavu v Mikulově nebo ve státní polepšovně Komenského ústavu v Košicích. Pro mladistvé trestanky bylo vyčleněno zvláštní oddělení v trestnici v Praze v Řepích.⁹²

⁸⁹ Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §9 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁹⁰ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 9

⁹¹ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 9

⁹² Tamtéž, str. 11-15

Během výkonu trestu na svobodě je kladen důraz na to, aby mladiství trestanci nebyli ve styku s trestanci z jiných oddělení. Z toho důvodu byli při jakékoli aktivitě podrobeni přísnému dozoru.⁹³ Stejně jako pro dospělé trestance i pro ně platil domácí řád a byli rozdělováni do tří disciplinárních tříd. Zde však byl rozdíl v jejich pojetí, jelikož v případě dospělých trestanců byla za třídu „nejhorší“ považována třída první, zatímco u mladistvých je to naopak. Nejméně výhod měli mladiství trestanci ve třídě třetí, zatímco třída první jich měla neuvěřitelné množství. Rapidní rozdíl byl například ve vybavení ložnice. Trestanci třetí třídy neměli povolené žádné ozdoby, jediné co mohli mít jako dekoraci, byla fotka rodičů. Oproti tomu trestanci ve třídě první si mohli ložnici vybavit akváriem, klecí s ptactvem, květinami, ozdobnými předměty vlastní výroby i hudebními nástroji.⁹⁴

Stejně jako u dospělého trestance má být mladistvému přidělena práce. Při jejím výběru byl vždy brán ohled na jejich duševní a fyzické vlastnosti a také na přání jeho rodičů. „*Při pracích mimo trestnici má býti vždy k tomu hleděno, aby nebyli vystavováni zrakům veřejnosti tak, aby se jich stud otupoval.*“⁹⁵ Chlapci nejčastěji vykonávali práci v řemeslných dílnách (truhlářské, krejčovské, strojnické, zámečnické apod.) nebo na polích či zahradách. Mladistvé trestanky byly směřovány k takové práci, aby získané dovednosti byly schopné po propuštění uplatnit a samostatně se uživit. Zaměstnávány mohly být jak v dílnách, kde se mohly věnovat šití, sítování, pletení, vyšívání a tvorbou krajek nebo v zahradách, na polích, či jim byly přiděleny nějaké domácí práce. Mladistvým trestancům i trestankám nenáleží za jejich pracovní výkon žádný plat, nicméně stejně jako v případě dospělých trestanců jim je ponechána drobná odměna a zřízen fond, kam je část této odměny pravidelně ukládána.⁹⁶

Mladiství se mimo jiné od dospělých vězňů lišili i oblečením. To muselo být vězeňské a rozlišení spočívalo v tom, že bylo jiné nejen barevně, ale bylo vyrobené z jiné látky a ušité jiným střihem. Stejně jako dospělí trestanci měli

⁹³ ROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 27

⁹⁴ SCHOLZ, Otto a August MIŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony*. Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky., str.288

⁹⁵ PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925., str. 28

⁹⁶ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. l. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 12-13

hlavu zakrytou vězeňským čepcem, na němž byl přišitý štítek. V případě stravy byl jediný rozdíl v tom, že mladistvým nebylo měřeno, kolik chleba denně dostávali, ale stejně jako dospělí dostávali vězeňskou stravu. Možnost trávit na čerstvém vzduchu byla omezena na dvě hodiny denně, přičemž během této doby se mohli věnovat i tělesným cvikům.⁹⁷

V případě, že se mladistvý během výkonu trestu chová neobstojně a porušuje domácí řád, bude mu udělen disciplinární trest. Mladistvý může být potrestán napomenutím, výstrahou před spoluvězni, odnětím všech nebo některých výhod, které mu přísluší podle kázeňské třídy, v níž je zařazen, nebo které mu byli zvláště povoleny, samovazbou a zostřením samovazby postem nebo tvrdým ložem. Uložit samovazbu však lze pouze se souhlasem lékaře. Jakékoli tělesné tresty byly nepřípustné.⁹⁸

⁹⁷ SCHOLZ, Otto a August MÍŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony.* Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky., str.267

⁹⁸ SCHOLZ, Otto a August MÍŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony.* Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky., str.280

3. Tresty a trestání v letech 1948-1989

Sotva se český právní řád alespoň částečně vypořádal s následky první světové války, ihned jej zasáhla další válka. Opět jsme jako národ upadli do legislativního chaosu. V období Protektorátu Čechy a Morava sice fungovalo téměř vše jako během první republiky, ale přijímáním Říšských zákonů zde postupně vznikala dvoukolejnost práva. Jednalo se o významný mezník v oblasti trestního práva a jeho vývoji a také o ohromnou změnu pro lidi žijící na území protektorátu. Po ukončení druhé světové války tedy nastala stejná otázka jako v případě ukončení té první. Co za zákony platilo?

3.1. Legislativa do roku 1950

„V tomto období, o kterém se mluví jako o národní a demokratické revoluci, hrály velkou roli prezidentské dekrety.“ Prvním takovým byl dekret č. 11/1944 o obnovení právního pořádku, který byl vydán 3. srpna 1944. Na základě tohoto dekretu byly veškeré zákony a rozsudky vydané po 30.9.1938 považovány za neplatné, protože byly v rozporu s právním řádem a zároveň bylo v plném rozsahu uvedeno v platnost vše, co bylo vydáno před tímto datem. Opět se tedy trestní právo hmotné řídilo zákonem z roku 1852.⁹⁹

V Československé republice byla problematika potrestání pachatelů, kteří se dopustili protiprávní činnosti proti Československu, jeho obyvatel nebo na jeho území upravena skupinou předpisů, které jsou označeny jako „Retribuční dekrety“. 19. června 1945 byl vydán tzv. Velký retribuční dekret a téhož roku 27. října tzv. Malý retribuční dekret. Ty měly zajistit, aby váleční zločinci, kolaboranti a zrádci byli za své činy proti československému státu v době nesvobody patřičně potrestáni.

Velký retribuční dekret také přinesl nový klíčový pojem a tím byla lhůta. Také se zde nově vyskytoval pojem doba zvýšeného ohrožení republiky. Ta byla stanovena od 28. května do 31. prosince 1946. Ti, kteří se v této době dopustili protiprávního jednání, byli stíženi tvrdšími trestními sazbami pro vyjmenované trestné činy, než bylo upraveno v trestním zákoně. Nejpřísněji byli trestáni ti, co vykonávali jakoukoli funkci v nacistických organizacích, nebo byli této organizace členy. Členství v nacistické organizaci bylo mimo jiné uzákoněno jako nová skutková podstata trestného činu. Pro takové delikventy byly v sídlech

⁹⁹ SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2., str. 209

krajských soudů zřízeny mimořádné lidové soudy. Retribuční zákonodárství bylo specifické také v tom, že byla dána odlišná úprava pro české země a Slovensko.¹⁰⁰

„V únoru 1948 došlo v Československu k převzetí moci komunistickou stranou.“¹⁰¹ Získání moci ve státě si komunisté dali za cíl již po volbách v roce 1946.

Aby více utvrdili svou moc, začali komunisté veřejně kritizovat stávající právní řád. Vytýkali jeho dvoukolejnost a archaičnost a požadovali změnu celého právního systému. „*Nejčastějšími chybami „starého“ práva byly podle nich jeho nadstranickost, nadtrídnost, nepolitičnost, záruky právní jistoty, rozlišování práva na veřejné a soukromé, existence práva obchodního jako zvláštního právního oboru, chápání práva rodinného jako součásti práva občanského, údajný formalismus procesu, tj. přísné dodržování právních předpisů, liberalismus, právnícké myšlení závislé u právníků na tradicích demokratického práva.*“ Z uvedeného tedy můžeme vidět, že šlo o znaky moderního demokratického práva, které stálo v cestě nadcházejícímu socialismu.¹⁰²

V říjnu roku 1948 vydali komunisté zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, kterým byl nahrazen dosavadní zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. Účelem tohoto zákona bylo jedno – stíhat odpůrce komunistického režimu drastickými sankcemi. Dalším počinem, kterým komunisté přispěli k přestavbě právního řádu, bylo vyhlášení tzv. právnícké dvouletky. Aby při budování nového socialistického práva nikdo komunistům nepřekážel, zařídili, aby se reformy účastnili jen jimi vybraní právní vědci, kteří odpovídali jejich požadavkům. Došlo tak tedy k jistým personálním čistkám. Pokud se objevili právníci, kteří nebyli doposud donuceni k emigraci do zahraničí, aby zachránili životy své i svých rodin a nesouhlasili s pojetím nové tvorby práva, které popíralo jakékoli zásady demokratického právního řádu, byli často

¹⁰⁰ Dekret č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁰¹ KNOLL, Vilém, Alena RUNDOVÁ a Petra HRUBÁ SMRŽOVÁ. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-11-2., str.143

¹⁰² MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4., str. 10-11

zastařování. „*Tak vzniklo právo, jež sice bylo po formální stránce právem, ale postrádalo prvek spravedlnosti.*“¹⁰³

Výsledkem právníkové dvouletky byla kodifikace veškerých základních odvětví československého práva s výjimkou práva pracovního. Dne 12. července 1950 byl vydán trestní zákon č. 86/1950, trestní řád 87/1950, trestní zákon správní a trestní řád správní.¹⁰⁴

3.1.1. Trestní zákon 1950

Nový trestní zákon, který nahradil rakouský z roku 1852, byl výrazně ovlivněn Stalinovou tezí. Hned v úvodu tohoto zákona v § 1 se můžeme dočíst, že jeho účelem je ochrana lidově demokratické republiky a její socialistické výstavby. Nově byl zakotven i účel trestu, kterým v tomto případě bylo především zneškodnit nepřátele pracujícího lidu.¹⁰⁵

Zákon se dělil do podoby, jakou známe dnes na část obecnou a zvláštní. Trestné činy ve zvláštní části pak byly systematizovány do deseti kapitol dle jejich významu pro společnost. To, že bylo trestní právo značně zpolitizováno, značí mimo jiné i fakt, že první hlava upravovala trestné činy proti republice. Druhá upravovala trestné činy hospodářské, třetí činy proti pořádku ve věcech veřejných a čtvrtá činy obecně nebezpečné. Až v hlavě páté nalezneme úpravu trestných činů proti rodině a mládeži a v hlavě šesté proti životu a zdraví. Následovali trestné činy proti svobodě, majetku a v posledních dvou hlavách byly upraveny trestné činy vojenské.¹⁰⁶

Tresty byly rozděleny na tresty hlavní a tresty vedlejší. Za tresty hlavní byly považovány trest smrti, trest odnětí svobody a nápravné opatření. Tresty vedlejšími byli ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, propadnutí jmění, peněžitý trest, zákaz činnosti, vyhoštění, zákaz pobytu, propadnutí věci a uveřejnění rozsudku. Mimo to také tresty, které se týkaly vojenského práva, jako jsou vyloučení z vojska a ztráta vojenské hodnosti. Také

¹⁰³ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4., str. 11-12

¹⁰⁴ SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2., str. 211

¹⁰⁵ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §17 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁰⁶ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

zde byla dána podmínka, že trest vedlejší lze pachatelovi uložit jen v kombinaci s trestem hlavním.¹⁰⁷

„Za nejzávažnější rozdíl proti dosavadnímu trestnímu právu na našem území je však třeba považovat nové pojetí trestného činu, který je chápán jako čin „nebezpečný pro společnost“, nestačí jen formální naplnění znaků skutkové podstaty.“¹⁰⁸

Trestní zákon byl pro jeho závažné nedostatky velice kritizován. Vytýkáno bylo především to, že skutkové podstaty byly příliš široce formulovány a tím pádem umožnily postih v nebývalém rozsahu. Obsahoval nepřiměřeně vysoké trestní sazby nastavené již ze zákona na ochranu lidově demokratické republiky a byl očividně zaměřen vůči některým skupinám obyvatelstva.¹⁰⁹

3.1.2 Trestní zákon správní 1950

Další odlišností oproti rakouskému zákonu bylo také to, že nový trestní zákon se nezabýval trestáním přestupků. Jelikož se u přestupků jedná také o protiprávní jednání pouze s rozdílem menší společenské škodlivosti, považují za důležité zmínit i jejich formy sankcionování.

Pro tento účel byl vyhotoven trestní zákon správní č.88/1950, který byl také dělen na část obecnou a zvláštní. Zde byly hlavními tresty trest odnětí svobody, veřejné pokárání a pokuta. Výčet trestů vedlejších byl menší než u trestných činů. Tvořily jej trest propadnutí jmění, zákaz činnosti, zákaz pobytu, propadnutí věci a uveřejnění nálezu. Jaké hlavní tresty lze za jednotlivé přestupky udělit bylo zmíněno ve zvláštní části tohoto zákona.¹¹⁰

¹⁰⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §18
Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁰⁸ SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2., str. 212

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

3.2. Legislativa do roku 1989

„Po Stalinově smrti došlo k určité změně v politických procesech, která se projevila i v novelizacích některých trestně právních předpisů.“¹¹¹ To se týkalo i trestního zákona, který byl novelizován hned dvakrát. První a rozsáhlejší novelizace proběhla v prosinci roku 1956, druhá o rok později. Následkem novely z roku 1956 byly odstraněny nejzávažnější nedostatky zákona, které jsem zmínila v předešlé kapitole. „Pokud jde o oblast sankcí, nastolila novelizace směr individualizace trestu a odstranění jejich přílišné tvrdosti.“¹¹² K reformě trestního práva hmotného došlo i za pomoci dvou dalších zákonů. Byly to zákon č. 24/1957 Sb., o kárném stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví a zákon č.68/1957 Sb. o umělém přerušení těhotenství.

V roce 1960 byla přijata nová tzv. socialistická ústava, po níž se vzedmula další vlna kodifikací celých právních odvětví. Proč a v čem staré kodexy nevyhovují, nikdo nezkoumal. Za nejdůležitější odvětví potřebné rekodifikace bylo považováno právě to trestní. Národním shromážděním byl dne 29. listopadu 1961 přijat zákon č. 140/1961 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1962 a v platnosti zůstal téměř dalších šedesát let.

Ačkoli již do roku 1989 žádný nový trestní zákon vydán nebyl, oblast trestního práva doplnily jiné trestně právní předpisy. Jedním takovým byl i zákon upravující režim výkonu trestu odnětí svobody. „Právě zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody byl chápán jako výraz „prohlubování socialistické zákonnosti“, neboť trest odnětí svobody je výrazným zásahem do občanských svobod, a zákon měl stanovit, v čem přesně trest svobody spočívá a jaké je postavení „nápravně výchovných ústavů“.“¹¹³

Po roce 1968 nastalo období tzv. normalizace. I přes změnu podoby režimu se ukázalo, že není potřeba reformy stávajících právních předpisů, jelikož ty z šedesátých let se mohou s dílčími novelizacemi použít i nadále. Trestní zákon byl novelizován zákonem č. 148/1969, ve kterém se mimo promítnutí zásad

¹¹¹SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2., str. 214

¹¹²BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7., str. 566

¹¹³KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN isbn978-80-7201-741-6., str. 422

federalizace vyskytly i nové skutkové podstaty jako například neoprávněné užívání cizího vozidla.¹¹⁴

Další změny trestněprávních předpisů konané normalizačním režimem se uskutečnily v roce 1973. „Tyto změny přinášejí další „utužení“ trestního práva a odstraňují i některé z liberálních prvků předchozího vývoje druhé poloviny 60. let.“ Opět zde došlo k novelizaci trestního zákona uskutečnou na základě zákona č. 45/1973. Výsledkem této novelizace byl zaveden trest doživotí a také ochranné opatření ve formě ochranného dohledu.¹¹⁵

Po této novele došlo ke změnám právní úpravy jen minimálně. „Posledním z opatření předlistopadového režimu v oblasti trestního práva bylo zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 10/1989 Sb., jímž byly zpřísněny tresty odnětí svobody u trestného činu podle § 156 a ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele (ze 6 měsíců na jeden rok) a přečinu proti veřejnému pořádku podle § 6 zákona (na šest měsíců odnětí svobody).“¹¹⁶ Toto opatření, kterému se též přezdívalo „pendrekový zákon“, bylo posledním pokusem komunistů si po demonstracích v lednu roku 1989 udržet vládu. Jak již víme z dějin, ani vydáním tohoto předpisu se jim to nepodařilo a tak téměř po čtyřiceti letech byla v listopadu 1989 vláda komunistů v Československu u konce.

3.2.1. Trestní zákon 1961

Jak již bylo zmíněno výše, důvodem pro kodifikaci trestního zákona bylo přijetí nové ústavy. Nový trestní zákon byl stejně jako ten předešlý rozdělen na obecnou a zvláštní část.

Obecná část nám opět hned v úvodu v § 1 vymezuje, co je účelem trestního zákona a tím bylo chránit společenské a státní zřízení Československé socialistické republiky, její vlastnictví a také chránit práva občanů. Novinkou bylo to, že příprava trestného činu byla také považována za trestnou činnost. Byl upřesněn nejen pojem pokusu trestného činu, ale i další ustanovení o trestech. Jako novou formou účastenství bylo zavedeno organizátorství. V účelu trestu již nebylo zdůrazněno zneškodnění nepřátel pracujícího lidu.¹¹⁷ „Podle § 23 je

¹¹⁴ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN isbn978-80-7201-741-6., str. 423

¹¹⁵ Tamtéž, str. 429

¹¹⁶ SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2., str. 224

¹¹⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24].

účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka, a tím působit výchovně na ostatní členy společnosti.“¹¹⁸

Jednotlivé tresty, které bylo možné za trestné činy uložit, byly vyjmenovány v § 27. Jednalo se o trest odnětí svobody, nápravné opatření, ztrátu čestných titulů a vyznamenání, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění a u trestných činů týkajících se vojáků opět trest ztráty vojenské hodnosti. Oproti původnímu zákonu z roku 1950 zde nemáme tresty rozděleny na hlavní a vedlejší, ale to neznamenalo, že by za trestný čin bylo možné udělit pouze jeden trest. O tom se zmiňuje § 28, který uvádí, že lze uložit více trestů vedle sebe, pokud to dovoluje zvláštní část daného zákona. Zároveň však vylučuje spojení nápravného opatření s trestem peněžitým nebo omezením na osobní svobodě a kombinaci trestu peněžitého s trestem propadnutí majetku. Ačkoli v „seznamu“ trestů nemáme uveden trest smrti, bylo možné i ten udělit jako výjimečný trest.¹¹⁹

Ve zvláštní části zákona byly provedeny jen nepatrné změny. Systematika trestných činů do jednotlivých hlav zůstala stejná, ale oproti původnímu trestnímu zákonu nám zde přibyly dvě hlavy. Hlava pátá, která se věnovala trestným činům hrubě narušující občanské soužití a hlava desátá, ve které byly definovány trestné činy proti lidskosti. Význam jednotlivých hodnot se ani po deseti letech nezměnil. Na prvním místě stále zůstávají zájmy republiky před zájmy jednotlivce.

„Je zajímavé, že tento trestní zákon byl daleko více ovlivněn sovětskou právní úpravou než trestní zákon z r. 1950. I když po listopadu 1989 došlo k rozsáhlým novelizacím trestního zákona (zrušení trestu smrti, zavedení trestu odnětí svobody na doživotí, omezení – nikoliv zrušení – odpovědnosti za přípravu, zrušení některých trestných činů, zpětné zavedení Rauschdeliktu atd.)“¹²⁰, zůstal

Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹¹⁸ BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7., str. 570

¹¹⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §27-29 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹²⁰ SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2.

tento zákon v platnosti téměř padesát let, dokud jej v roce 2009 nenahradil současný trestní zákoník.

3.2.2. Správní trestání do roku 1989

I po rekodifikaci veškerých právních předpisů v letech 1960 se právní úprava trestání za přestupky nevrátila zpět do trestního zákona, jako tomu bylo v období první republiky, ale byl této problematice věnován samostatný trestněprávní předpis. K jistým změnám ale přeci jen došlo.

„Se zlidověním soudnictví na počátku šedesátých let se projevila významná změna v pojetí správního trestání. Nově již projednávání přestupků nemělo mít povahu trestního řízení, ale šlo o úplně novou koncepci řízení o přestupcích.“¹²¹ Dne 26. června byl přijat zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Objevuje se zde novinka, kdy přestupky jsou sankcionovány opatřením místo dosavadního trestu a to navíc za podmínky, že není dostačující samotné projednání přestupku před národním výborem. Za taková opatření zákon stanovuje napomenutí, veřejnou důtku nebo pokutu do 500 korun.¹²²

Stejně jako trestní zákon si i tento přestupkový zákon prošel několika novelizacemi. Nicméně i přes drobné změny zůstal v platnosti až do roku 1990.

3.3. Druhy trestů

3.3.1. Trest smrti

Absolutní trest byl nejvíce využíván po konci druhé světové války, kdy byly na základě retribučních dekretů v sídlech krajských věznic zřízeny mimořádné lidové soudy. Jak již bylo zmíněno, tyto soudy sloužily k potrestání nacistických zločinců, zrádců a pomahačů.

Systém mimořádných lidových soudů byl nastaven tak, aby byl proces výrazně zjednodušený a zrychlený. Obžalovanému byla ponechána jen základní práva. Od roku 1945 do roku 1948 bylo na základě dekretů vykonáno 737 trestů smrti. *„Trest smrti se vykonával zpravidla do dvou hodin po vyhlášení rozsudku.“*

¹²¹ ŠTĚPÁNEK, Bohdan. *Správní trestání na území České republiky v minulosti* [online]. 10. 2. 2016 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/spravni-trestani-na-uzemi-ceske-republiky-v-minulosti-100286.html>

¹²² Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §26 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Na výslovnou prosbu odsouzeného mohla být lhůta prodloužena o další hodinu.“ K dalšímu prodloužení lhůty mohlo dojít, pokud soud rozhodl, že poprava bude vykonána veřejně. V tomto případě však nesměla lhůta překročit 24 hodin.¹²³

Veřejně popraven byl například bývalý státní ministr pro Protektorát Čechy a Morava Karel Hermann Frank, který se podílel na vypálení vesnice Lidice. Frank sice před soudem žádal o milost, ale ta mu byla nejednou zamítnuta a tak byl ve středu 22. května 1946 popraven oběšením na dvoře Pankrácké věznice přes očima více jako šesti tisíc lidí.

„Tragickou kapitolu našich národních dějin tvoří politické procesy následující po komunistickém puči v únoru roku 1948 a rozsudky smrti, které mnohé z nich přinesly.“ Tyto vykonstruované procesy sloužily nejen k tomu, aby se komunisté zbavili svých odpůrců, ale také k zastrašení společnosti před jakýmkoli vzepřením se komunistickému režimu. Tyto procesy, které postrádaly špetku spravedlnosti, se netýkali jen nepřátel režimu (např. Milada Horáková), ale dotčení jimi byli i někteří představitelé samotné komunistické strany.¹²⁴ Nejznámějším takovým procesem byl politický proces s Rudolfem Slánským, který byl vykonstruován pod taktovkou Stalina. Slánský se po jeho zatčení z důvodu obvinění ze špionáže, velezrady apod. dožadoval setkání s Gottwaldem, ale to mu umožněno nebylo, neboť sám Gottwald byl varován, že pokud se se Slánským sejde, dopadne stejně jako on. Dne 3. května 1952 byl Slánský oběšen.

Celkově bylo v letech 1949-1953 odsouzeno k trestu smrti více než dvě stovky lidí a to pouze za politické delikty.¹²⁵ K tomu mimo jiné přispěl zákon č.231/1948 Sb. na ochranu lidově-demokratické republiky, který stanovil výkon trestu smrti za trestný čin velezrady, vyzvědačství, válečné škůdnictví apod.

Právní úprava trestu smrti po roce 1950 byla obsažena v trestním zákoně č.86/1950. Zde bylo uvedeno, že trest smrti se vykonává oběšením, ale v době

¹²³ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR)., str. 16

¹²⁴ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR)., str. 18

¹²⁵ MONESTIER, Martin a Jindřich FRANCEK. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Vyd. 3. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Rybka, 1999. ISBN 80-242-0234-4., str. 374

zvýšeného ohrožení vlasti je možné jej vykonat i zastřelením. Zároveň zákon vylučoval, aby byl trest smrti vykonán na těhotné ženě, ta místo toho měla být odsouzena trestem odnětí svobody na doživotí. Přeměna trestu smrti na trest odnětí svobody na doživotí nebo na dobu patnácti až pětadvaceti let byla možná i v případě, kdy by byl trest smrti nepřiměřeně přísný vzhledem k existenci polehčujících okolností nebo okolností směřujících k osobě pachatele (např. z důvodu jeho vysokého věku nebo choroby či zmrzačení).¹²⁶

V padesátých letech se absolutní trest vykonával převážně v Pankrácké věznici, ale bylo možné jej vykonat i na jiných místech např. v Brně nebo Uherském Hradišti. Způsob provedení poprav byl nesmírně krutý. Poprava se vykonávala oběšením na oprátce, která byla zavěšena tak, že u odsouzence nedošlo ke zlomení vazů, ale pouze se pověsil a obvykle se po dobu deseti až patnácti minut dusil. Do roku 1954 se popravovalo na venkovních prostranstvích, a tento druh šibenice vlastnila každá krajská věznice. „*Absolutní trest vykonával jeden kat a dva pomocníci z řad občanů.*“¹²⁷ Po roce 1955 byly veškeré popravky centralizovány do Prahy. „*V Pankrácké věznici se popravovalo oficiálně, ale i jinak. Ve sklepě pod nemocnicí v cele zvané „Sklad léků“ byli např. lidé usmrcováni na zvláštním stole tak, že jim byl zlomen vaz.*“¹²⁸

Jakmile byl obžalovaný odsouzen k trestu smrti, bylo mu okamžitě sděleno, kdy bude tento rozsudek vykonán, což bylo zpravidla v den následující ihned z rána. Následně byl odsouzený umístěn do samostatné cely, kde byl hlídán čtyřmi strážnými pro případ, že by se chtěl odsouzený jakýmkoli způsobem sebepoškozovat. Během jeho pobytu v cele měl možnost napsat dopisy svým rodinným příbuzným či se s nimi setkat osobně nebo se například setkat s knězem pokud o to požádal. V den popravky byl odsouzený odveden na nádvoří, kde mu opět byl přečten rozsudek a následně kat vykonal na pokyn prokurátora popravu.¹²⁹

¹²⁶ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, s. 66.

¹²⁷ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice).* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR)., str. 18-19

¹²⁸ MONESTIER, Martin a Jindřich FRANCEK. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost.* Vyd. 3. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Rybka, 1999. ISBN 80-242-0234-4., str. 373

¹²⁹ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice).* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000.

Způsob, jakým se trest smrti vykonával, se setkal s výraznou vlnou kritiky. „Především dvojí vyhlášení rozsudku během čtyřadvaceti hodin, asi osmnáctihodinové čekání odsouzeného na výkon trestu, způsob výkonu trestu smrti velmi brzy ráno za účasti více osob, rozmluvy s příbuznými, jež často trvaly celou noc a problém popravčích, kteří byli za tímto účelem vybíráni z dobrovolně se přihlásivších občanů z různých občanských povolání (za jednu „exekuci“ dostávali odměnu ve výši 600 Kč po měnové reformě v roce 1953), byly shledány naprosto nevyhovujícími.“¹³⁰

Do roku 1960 bylo vykonáno přes tři sta trestů smrti. Nový trestní zákon č. 140/1961 zavedl, že trest smrti je trestem výjimečným a je možné jej uložit pouze za trestný čin, u něhož je dán mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti. Obdobně jako u předešlého trestního zákona i zde byl vyloučen výkon trestu smrti na těhotné ženě a místo toho je jí udělen výjimečný trest odnětí svobody v rozmezí od patnácti do pětadvaceti let. „Na těhotné ženě se trest smrti, i když byl pravomocně uložen, nesmí vykonat ani tehdy, otěhotněla-li až po rozsudku.“¹³¹ Nadále se absolutní trest vykonává oběšením a v případě branné povinnosti státu jej lze vykonat i zastřelením. V § 30 trestního zákona je uvedeno, že pokud je obžalovaný odsouzen k trestu smrti, zahrnuje tento trest i ztrátu čestných titulů a vyznamenání. Dále je také možné jako trest vedlejší uložit propadnutí majetku. Jiný vedlejší trest k trestu smrti uložit nelze a to ani za předpokladu, že se propadnutí majetku jako trest vedlejší neuloží. Na základě novely trestního zákona z roku 1973 bylo možné místo trestu smrti udělit výjimečný trest odnětí svobody od patnácti do pětadvaceti let, pokud tento trest soud shledal jako dostatečný.¹³²

Po novele v roce 1973 k žádným dalším změnám týkajících se trestu smrti nedošlo. V letech 1960-1989 byla popravena necelá stovka osob. Možnost prezidenta udělit amnestii, za dob svého působení, využil nejčastěji Klement Gotwalld, nicméně za jeho působení bylo také nejvíce trestů smrti vykonáno.

Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR), str. 19

¹³⁰ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000.

Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR), str. 19

¹³¹ MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář, I: Část obecná*. Praha: Panorama, 1980, s. 142. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:44fb7d30-4a8b-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>

¹³² Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §30 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Dostupné zdroje uvádí, že podepsal 234 rozsudků smrti, zatímco milost udělil pouze v sedmnácti případech.¹³³

„Poslední poprava v Československu byla provedena 2. února 1989, kdy byl v pankrácké věznici pověšen pětinasobný vrah.“¹³⁴ Byl jím recidivista Vladimír Lulek, který v podnapilém stavu nejprve ubodal svou manželku a následně stejným způsobem usmrtil čtyři děti ve věku deset, osm, sedm let a 18 měsíců.¹³⁵ V roce 1990 byl trest smrti zrušen.

3.3.2 Trest odnětí svobody

Únorový převrat v roce 1948 přinesl změny i do Československého vězeňství. Nejprve se zaměřím na trestání odnětím svobody do roku 1960 na základě trestního zákona 1950.

„Trest odnětí svobody zůstává nejdůležitějším trestem. Se změnou společnosti se však mění jeho obsah. Jeho účelem přestává být vyloučení pachatele z lidské společnosti; naopak produktivní kolektivní práce spojená s vědomím vlastní užitečnosti a se změnou prostředí má napravit pachatele.“¹³⁶

Trest odnětí svobody byl vykonáván v trestních ústavech, soudních věznicích nebo pracovních útvarech, které byli pod správou ministerstva spravedlnosti. Dle doby, pro kterou byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody, můžeme rozlišovat tento trest na dočasný a doživotní. Doba, pro kterou mohl být pachatel odsouzen, byla u každého trestného činu vymezena jinak, dočasný výkon trestu však nesměl přesáhnout pětadvacet let. Nejmenší spodní hranice, která se ve zvláštní části zákona objevovala, byla tři měsíce, přičemž zákon stanovil, že pokud jsou dány polehčující okolnosti nebo jiné důvody týkající se pachatele, může soud uložit trest i pod tuto dolní hranici. Institut podmíněného propuštění platil nadále. Opět zde platí, že po uplynutí určité části trestu je odsouzený „na zkoušku“ propuštěn na svobodu s podmínkou, že povede-

¹³³ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR)., str.216

¹³⁴ MONESTIER, Martin a Jindřich FRANCEK. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Vyd. 3. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Rybka, 1999. ISBN 80-242-0234-4., str. 373

¹³⁵ TŘEČEK, Čeněk a Jiří PÁNEK. *Poslední popravený Čech ubodal před třiceti lety svou rodinu*. Idnes.cz: zpravodajství [online]. Praha: MARFA, 2016 [cit. 2023-03-29].

¹³⁶ Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 472). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1950. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

li po zkušební dobu řádný život, bude na něho nahlíženo, jako by si dnem jeho propuštění odpykal celý trest. Zkušební dobu mohl soud uložit od dvou do deseti let. V případě, že se ve zkušební době odsouzený neosvědčil, vrátil se zpět do věznice, kde si odpykal zbytek trestu.¹³⁷

Trestní zákon z roku 1961 přinesl u trestu odnětí svobody takové změny, že maximální doba, pro kterou bylo možné uložit dočasný trest odnětí svobody, se snížila na dobu patnácti let. Zároveň tento zákon zakotvil nové ustanovení týkající se ukládání trestu zvláště závažnému recidivistovi. U takového pachatele se horní hranice trestu mohla navýšit až o jednu třetinu, ale stále nebylo přípustné, aby přesáhla dobu patnácti let.¹³⁸

Chod věznic stále upravoval domácí řád, který se téměř nijak nelišil od domácího řádu z období první republiky. Změnu přinesl až vězeňský řád vydaný v roce 1951. Odsouzenci opět byli rozmisťováni do skupin, podle kterých jim byly udělovány určité výhody. Skupiny byly čtyři (po roce 1960 tři), přičemž na nejhorší skupinu s nejméně výhodami byla považována skupina první. Do té byli zařazováni ti, kteří byli označeni za nepřátele republiky a ti většinou v této skupině zůstávali po celou dobu výkonu. Pokud měl vězeň dobré pracovní výkony, mohl být umístěn do vyšší skupiny. O tom, do jaké skupiny bude vězeň zařazen, rozhodoval velitel vězeňského ústavu. *„Podle jednotlivých výhodnostních skupin byla odstupňována práva odsouzených, týkající se úpravy vlasů, držení věcí osobní potřeby, úpravy cely, četby knih, odesílání a přijímání dopisů a intervalu k přijímání a doby trvání návštěv.“* V případě první skupiny museli být muži oholeni dohola, věci osobní potřeby byly omezeny jen na hygienické potřeby a střevíce, odesílání dopisů a přijímání návštěv mohli pouze jednou za dva měsíce a neměli dovoleno jakýmkoli způsobem si upravit celu.¹³⁹

Odsouzenci byli umístováni v celách, které byly vybaveny železnými postelemi, skříňkou do které si mohli vězni odkládat své osobní potřeby a stolem s počtem židlí dle odsouzenců. Vězni museli nosit vězeňské oblečení, které se u

¹³⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §30-35 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹³⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §29-42 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹³⁹ KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889 – 1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. l. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 43

mužů skládalo z košile, kalhot, vesty, čepice, spodního prádla a šněrovacích bot. U žen se oděv odlišoval pouze šátkem na hlavě a odlišným spodním prádlem. „*Odsouzení, kteří byli dopadeni po útěku nebo se o útěk pokusili, byli označováni zelenou páskou na levém rameni blůzy vězeňského i pracovního oděvu.*“¹⁴⁰

Během pobytu ve vězení museli vězni vykonávat práci, přičemž zde opět platilo, že čím lepší disciplinární skupina, tím lepší práce. Pracoviště se většinou nacházela v areálu věznice.

„*Za porušování stanovených povinností byli trestáni ukládáním následujících kázeňských trestů: důtka, omezení účasti na zájmové činnosti až na 3 měsíce, snížení kapesného až do 3 měsíců, zákaz přijetí balíčku, umístění do uzavřeného oddělení v mimopracovní době až na 30 dnů, celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 30 dnů, umístění do samovazby až na 30 dnů a umístění do zvláštního oddělení.*“¹⁴¹

Zcela jiného zacházení se dočkali političtí vězni, ke kterým byl komunistický režim nesmírně krutý. Političtí vězni byli vězněni bez ohledu na to, zda se dopustili skutečného trestného činu, nebo byli trestáni odnětím svobody pro své politické názory, přesvědčení nebo projevy. Mezi politickými vězni byli například disidenti, novináři, studenti, zemědělci, dělníci a představitelé jiné než komunistické strany. Podmínky věznění politických vězňů byly velmi tvrdé. Většinou byli drženi v izolaci, v malých celách bez okna, dostatečného osvětlení a ventilace a byli podrobováni těžké fyzické a psychické práci.

3.3.3. Nápravné opatření

Novým trestem za spáchání trestného činu, který přinesl trestní zákon z roku 1950, bylo nápravné opatření. To lze považovat jako alternativní trest k trestu odnětí svobody. Zákon přímo v § 37 stanovoval, že u pachatele, který doposud vedl řádný život, je možné místo trestu odnětí svobody nepřevyšující tři

¹⁴⁰KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889 – 1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. l. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 53

¹⁴¹KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889 – 1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. l. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 68

měsíce uložit nápravné opatření v délce jednoho až šesti měsíců, pokud soud tento alternativní trest považuje za dostačující.¹⁴²

„Pro pracující se krátkodobé tresty odnětí svobody neosvědčily. Jimi se lidé vytrhují z práce, výchovný účinek se nedostaví, ba naopak prvotrestanci se setkají s řemeslnými zločinci a mravně se narušují ještě více.....Nápravy pachatele se dociluje produktivní prací.“¹⁴³

Nápravné opatření nebylo možné udělit, pokud se odsouzený dopustil trestného činu, u kterého je vyloučeno podmíněčné odsouzení. Dalším kritériem je, že pokud není pachatel schopen vykonávat práci, nebo podléhá-li vojenské soudní pravomoci, nemůže mu být tento alternativní trest udělen. Stejně tak není možné přistoupit k alternativnímu trestu, pokud se to přičí důležitému obecnému zájmu. V případě, že je pachatel nechopen práce pouze dočasně, výkon tohoto trestu se odloží nebo přeruší.¹⁴⁴

„Nápravné opatření se vykonává na svobodě. Záleží v tom, že pachatel je povinen po dobu trestu vykonávat práci mu určenou za sníženou odměnu za práci a bez některých výhod vyplývajících z pracovního poměru.“¹⁴⁵ Pokud pachatel v době odsouzení již byl zaměstnán, nebude soud nařizovat změnu zaměstnání a to zejména pokud pachatel vykonával tělesnou práci. Nicméně z vážných důvodů tuto změnu provést může, ale v takovém případě nezaniká dosavadní pracovní poměr odsouzeného, ale hledí se na něho, jako by byl na neplacené dovolené. Odměnu za práci má odsouzený sníženou o jednu čtvrtinu, přičemž tento podíl propadá státu. Tuto částku může soud snížit i na jednu desetinu a to vždy po přihlédnutí na rodinné poměry pachatele. Tyto srážky provádí sám zaměstnavatel, který danou částku odvádí prokurátorovi.¹⁴⁶

¹⁴² Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §37 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁴³ Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 472). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1950. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

¹⁴⁴ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 73.

¹⁴⁵ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-22]. §38 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁴⁶ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 75-76.

„Na dobu trestu může soud pachateli uložit i jiná přeměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka. Může jít např. o zákaz požívání či nadměrného požívání alkoholických nápojů, zákaz účasti na hazardních karetních hrách, zákaz návštěvy nočních vináren a barů, zákaz sportovní činnosti apod.“¹⁴⁷

Trest nápravného opatření je možné přeměnit v trest odnětí svobody a to za podmínek, kdy se odsouzený nedostaví k výkonu trestu, nebo práci mu určenou nevykonává řádně. V takovém případě za každé dva dny trestu výkonného opatření budou přeměněny na jeden den trestu odnětí svobody. To však neplatí, pokud se odsouzený nemohl k výkonu trestu dostavit či jej vykonávat bez vlastního přičinění. V případě, že byl na odsouzeném vykonán celý trest nápravného opatření, hledí se na něho, jako by odsouzen nikdy nebyl.¹⁴⁸

Novela trestního zákona v roce 1956 se dotkla i úpravy nápravného opatření. Doba, po kterou bylo možné nápravné opatření uložit, se prodloužila do jednoho roku a bylo možné jej udělit místo trestu odnětí svobody, který nepřevyšoval šest měsíců. Zároveň byl zcela změněn výčet osob, kterým nebylo možné alternativní trest uložit. Nově se to týkalo vojáků a válečných zajatců.¹⁴⁹

Další změny přinesl nový zákon v roce 1961. Zatímco v prvotní formě byla minimální hranice tohoto trestu stanovena na jeden měsíc, nový trestní zákon tuto hranici zvýšil na dva měsíce. Horní hranice trestu zůstala stejná a to jeden rok. Vymizel zde výčet důvodů, pro které není možné nápravné opatření uložit a zůstalo pouze jedno kritérium. *„Nápravné opatření nelze uložit, je-li pachatel trvale práce neschopný, nebo jsou-li tu jiné okolnosti, které brání výkonu tohoto trestu.“* Část odměny byla stále odsouzenému strhávána. Výše této srážky byla udávána v procentech, přičemž se pohybovala mezi deseti až pětadvaceti procenty. Ostatní ustanovení zůstávají stejná, jako u předešlého zákona.¹⁵⁰

¹⁴⁷ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 1, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976, str. 191.

¹⁴⁸ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 76-77

¹⁴⁹ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §37 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁵⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. § 43 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

3.3.4. Vyhoštění, zákaz pobytu

Posledními tresty týkajícími se osobní svobody byly trest vyhoštění a trest zákazu pobytu. Trest vyhoštění bylo možné uložit pouze cizinci, který se dopustil trestného činu na území Československé republiky a stát mu tak zabránil v páchání další trestné činnosti na jeho území. „*Soud neurčuje stát, do něhož má být pachatel vyhoštěn. To je věcí výkonu trestu, který provádějí orgány ministerstva vnitra po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí.*“¹⁵¹ Tento trest je možné uložit samostatně nebo jako trest vedlejší. Trestněprávní úprava z roku 1950 a 1961 je v tomto případě jednotná.

Zákaz pobytu se oproti vyhoštění týká pachatelů, kteří jsou státními příslušníky Československé republiky. Zákaz pobytu je přitom možné určit jen na určitou část území a to buď po dobu určitou, nebo neurčitou. V roce 1956 bylo stanoveno, že zákaz pobytu je možné uložit pouze na dobu určitou a to v rozmezí od tří do deseti let. Do roku 1961 bylo možné trest zákazu pobytu uložit i za spáchání přestupku.¹⁵² Nový trestní zákon z roku 1961 tento trest neznal a znovu byl zakotven až s novelizací v roce 1969, přičemž mohl být uložen i jako samostatný trest. Nyní bylo možné tento trest uložit po dobu jednoho roku až pěti let.¹⁵³

3.3.5. Peněžitý trest

Tento majetkový trest je jedním z nejčastějších a patrně i nejefektivnějších trestů. To je zřejmé i tím, že na rozdíl od ostatních trestů zůstal i přes rozsáhlé rekodifikace uzákoněn ve všech trestněprávních předpisech v období 1948-1989. V případě přestupkových zákonů se zde spíše vyskytuje termín pokuta, smysl trestu je ale stejný. Nejprve se budu věnovat úpravě peněžitého trestu v padesátých letech.

Trestní zákon z roku 1950 říká, že peněžitý trest soud uloží v zákonem stanovených případech nebo jej může uložit spolu s trestem na osobní svobodě. Máme zde tedy uložení trestu dáno obligatorně (např. u trestných činů hospodářských) i fakultativně jako trest vedlejší ke každému trestnému činu.

¹⁵¹ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 1, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976, s. 201.

¹⁵² Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon a §23 Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §53 Dostupné z: www.aspi.cz.

¹⁵³ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §57a Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

Důležité je zmínit, že tento trest lze uložit pouze s trestem odnětí svobody, u nápravného opatření to není možné. Pokud se pachatel dopustí trestného činu, u něhož je peněžítý trest dán obligatorně, ale vzhledem k pachatelovým poměrům by nebyl schopen peněžítý trest splatit, soud mu jej neudělí. Výkon tohoto trestu je možné podmíněčně odložit. To, že v tomto zákoně byly nepřiměřené trestní sazby, ukazuje i hranice výměry peněžitého trestu, která se pohybuje od jednoho tisíce do deseti miliónů korun. Vydobytý peněžítý trest připadl vždy státu.¹⁵⁴

Pokud byl trest peněžítý udělen jako vedlejší k trestu odnětí svobody, určil soud náhradní trest odnětí svobody pro případ, že by se později tento trest projevil jako nedobytný. „*Soud může vyslovit, že za nedobytný trest peněžítý uložený pachateli, ručí též majitel soukromého podniku, při jehož provozu byl trestný čin spáchán, nebo osoba odpovědná za vedení takového podniku, jestliže z nedbalosti přispěli k spáchání trestného činu.*“¹⁵⁵

K určitým změnám opět došlo na základě novely z roku 1956. Uložení trestu obligatorně vymizelo, zákon pouze stanovil, že peněžítý trest je možné udělit k trestu odnětí svobody. Vítanou změnou bylo zajisté také to, že horní i dolní hranice trestu byla značně snížena. Nově bylo možné peněžítý trest udělit ve výměře od jedné stovky do padesáti tisíc korun.¹⁵⁶

Peněžítým trestem u přestupků, neboli pokutou, se zabýval již dne několikrát zmíněný trestní zákon správní. U nedobytné pokuty bylo stejně jako v případě trestného činu možné uložit náhradní trest nebo vyslovit, že za ni ručí majitel podniku. Dolní hranice pokuty nebyla stanovena, vždy záleželo na uvážení Národního výboru, jakou pokutu stanoví vzhledem k poměrům pachatele a vážnosti spáchaného přestupku. Horní hranice byla naopak u každého přestupku stanovena zvlášť.¹⁵⁷

K novému pojetí peněžitého trestu došlo s vydáním trestního zákona v roce 1961, kdy bylo možné tento trest uložit tomu, kdo se úmyslně dopustil takového trestného činu, ze kterého měl (nebo se o to alespoň snažil získat)

¹⁵⁴ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 82.

¹⁵⁵ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §50 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁵⁶ Tamtéž §48

¹⁵⁷ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §19 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

majetkový prospěch. „*Peněžitý trest postihuje pachatele na jeho majetku. Může proto být vhodným prostředkem k dosažení účelu trestu zvláště tehdy, jestliže se pachatel dopustil tr.činu ze ziskuchtivosti anebo jestliže projevil tr. činem jiné nedostatky ve vztahu k cizímu majetku (nešetrnost, vandalismus apod.).*“¹⁵⁸ Lze jej ovšem uložit i bez takových podmínek a to v případě, že to dovoluje zvláštní část zákona. Výměra tohoto trestu je v rozmezí od pěti set do padesáti tisíc korun. Vydobytou částku získává stát a v případě, že by se ji vydobýt nepodařilo, může opět soud stanovit náhradní odnětí svobody a to až na dobu jednoho roku. „*Při ukládání peněžitého trestu musí soud dbát i toho, aby uložením tohoto trestu neznemožnil poškozenému domoci se náhrady škody. Je-li zřejmé, že by tento trest byl nedobytný, neuloží ho.*“¹⁵⁹ Peněžitý trest nebylo možné uložit podmíněně a odsouzený jej musel splatit do patnácti dnů poté, co se rozsudek stal vykonatelným.

Placení pokuty u spáchání přestupku po roce 1961 nijak zvlášť definováno není. Zákon nám pouze uvádí, že jedním z opatření, které národní výbor může uložit, pokud k nápravě není dostačující samotné projednání přestupku, je pokuta do výše pět set korun.¹⁶⁰

3.3.6. Propadnutí jmění, propadnutí majetku

Propadnutí jmění je dalším vedlejším trestem, který je možné uložit v případě trestného činu a zároveň je trestem hlavním při spáchání přestupku. Trest propadnutí jmění bylo možné uložit jako trest vedlejší pachateli trestného činu v případě, že jej soud odsoudil k trestu smrti nebo trestu odnětí svobody, který převyšoval dva roky. V případě spáchání přestupku lze tento trest uložit, pokud pachatel svým jednáním úmyslně projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu. V obou případech bylo možné pachateli uložit propadnutí celého jmění, nebo pouze jeho části. Věci, které potřebuje nezbytně k ukojení potřeb svých nebo osob o které pečuje, musí zůstat tohoto trestu nedotčeny. Vlastníkem propadlého jmění se stává stát.¹⁶¹

¹⁵⁸ MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář, I. Část obecná*. Praha: Panorama, 1980, s. 250. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:4c45a390-4a8b-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>

¹⁵⁹ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. I, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976, str. 198.

¹⁶⁰ Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §26 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁶¹ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon a §21 Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In

Stejně jako trest propadnutí jmění fungoval i trest propadnutí majetku, který byl ukotven v trestním zákoně z roku 1961. V případě spáchání přestupku tento trest po roce 1961, kdy trestní zákon správní nahradil zákon o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, vymizel.¹⁶²

3.3.7 Propadnutí věci

Předmětem tohoto trestu bylo propadnutí věci, která byla spojena se spácháním trestného činu nebo přestupku. Jednalo se o věci, které byly užity k protiprávnímu jednání, byli tohoto jednání výnosem nebo byly opatřeny z prostředků získaných protiprávním jednáním. „*Výjimku lze připustit, jen pokud by to nebylo v rozporu s účelem tohoto ustanovení. Tak např. bylo-li věci k spáchání trestného činu užito zcela náhodně (motyka, kterou měl pachatel při sobě, když došlo ke rvačce) a jinak ani v rukou pachatele není nebezpečná, nebude třeba prohlašovat ji za propadlou.*“¹⁶³

Tento trest má preventivní funkci, jelikož jejím zneškodněním zajišťuje, aby tato věc nemohla být do budoucna použita k páčání další trestné činnosti. Nově bylo možné tento trest uložit i samostatně. Propadnout lze jen věci, které byly v pachatelově vlastnictví, přičemž tyto věci propadají státu. V případě že věc, která byla použita ke spáchání přestupku, nebyla prohlášena za propadlou, mohl národní výbor tuto věc zabrat za podmínek, že tato věc náleží pachateli, kterého z jakýchkoliv důvodů nelze stíhat, od jehož potrestání bylo upuštěno nebo je v ohrožení bezpečnost osob, majetku nebo mravnost.¹⁶⁴

Propadnutí a zabrání věci může být užito jako trest vedlejší k opatřením při spáchání přestupku dle zákona č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajištění socialistického pořádku. V takovém případě se opět vlastníkem věci stává stát.¹⁶⁵

[Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §47 Dostupné z: www.aspi.cz.

¹⁶² Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §51 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

¹⁶³ Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 472). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1950. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

¹⁶⁴ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 88.

¹⁶⁵ Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §26 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

3.3.8. Ztráta státního občanství

Tento druh trestu se v Československé legislativě moc dlouho nevyskytoval. Ustanovil jej trestní zákon z roku 1950, avšak po jeho novelizaci byl roku 1956 zrušen.

Trest ztráty občanství byl v podstatě souhrnem několika vedlejších trestů. Pachatel byl v tomto případě sankcionován tím, že pozbyl veškerých čestných práv občanských, propadl mu majetek a v případě že byl pachatelem voják, zahrnoval tento trest i vyloučení z vojska. Ztrátu státního občanství bylo možné uložit jen v případech stanovených zákonem. To se týkalo například trestného činu velezrady, vyzvědačství, ublížení na zdraví ústavnímu činiteli apod.¹⁶⁶

3.3.9 Ztráta čestných práv občanských, ztráta čestných titulů a vyznamenání

Ztrátu čestných práv občanských nám zakotvuje trestní zákon z roku 1950 v § 43. Zde je hned v prvním odstavci uvedeno, že soud je povinen ztrátu čestných práv občanských uložit jako trest vedlejší v případě, že odsuzuje pachatele za spáchání úmyslného trestného činu k trestu smrti, trestu odnětí svobody na doživotí nebo dočasného, který je stanoven na více než dva roky. Podle svého uvážení pak může soud tento trest stanovit jako trest vedlejší i v jiných případech. Pokud je pachateli uložen tento vedlejší trest, rozumí se tím, že ztrácí veškeré akademické tituly i různá vyznamenání a čestná uznání. Nemůže vykonávat jakoukoli řídicí funkci a pozbývá i členství v národním výboru nebo jinou funkci zástupce lidu. Dále může být odsouzenci odebráno volební právo, právo veřejného projevu, možnost vykonávat akademickou funkci či funkci ve veřejných organizacích. V tomto případě bylo možné udělit ztrátu práv na doživotí nebo dočasně.¹⁶⁷

Novela v roce 1956 přinesla takové změny, že odsouzenému bylo odebráno právo vykonávat funkci soudce. Nicméně toto právo stejně tak jako právo volební mohl naopak znovu nabýt po odpykání si trestu odnětí svobody. Soud však mohl stanovit, že odsouzený toto právo opět nabude, až po uplynutí pěti let po výkonu trestu.¹⁶⁸

¹⁶⁶ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 77

¹⁶⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §43-44 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁶⁸ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §43-44 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Na stejném principu fungoval trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, jak jej zakotvoval trestní zákon z roku 1961. „*Soud může uložit trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, odsuzuje-li pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta.*“¹⁶⁹

Zde můžeme vidět, že v novém trestním zákoně se tento vedlejší trest neukládá obligatorně, ale fakultativně na základě podmínek uvedených výše. Zavrženíhodnou pohnutkou zde můžeme rozumět např. snahu žít na úkor jiných. Odsouzenému jsou opět odebrány veškeré vědecké a umělecké tituly včetně československých vyznamenání. Jeho právo volební apod. zůstává nedotčeno. Ztráta těchto práv je vždy trvalého charakteru, ale pachateli v takovém případě není odejmuta možnost těchto práv znovu nabýt.¹⁷⁰

3.3.10 Zákaz činnosti

„*Dopustil-li se pachatel při výkonu činnosti nebo povolání trestného činu, jímž poškodil nebo ohrozil hospodářské zájmy republiky, vysloví soud, že se pachateli zakazuje dočasně nebo navždy vykonávat takovou činnost nebo takové povolání.*“¹⁷¹ Takto nám trest zákazu činnosti definuje trestní zákon z roku 1950. Výkon činnosti nebo povolání přitom nemusí nutně spojena s hospodářskou povahou. Zákaz činnosti se může týkat například řízení motorového vozidla. Zákaz činnosti může být stanoven pouze dočasně, nebo na dobu neurčitou. Dolní hranice dočasněho trestu zákazu činnosti činí tři roky, horní deset let. Po novele trestního zákona z roku 1956 se dolní hranice snížila na dobu jednoho roku.¹⁷²

Zákaz činnosti byl i trestem, kterým bylo možné sankcionovat spáchání přestupku do roku 1961. V případě spáchání přestupku byla už dána podmínka toho, že pachatel musel zneužít svého povolání nebo činnosti, aby mu bylo možné tento trest udělit. Zákaz takové činnosti pak mohl být uložen až na dobu tří let.¹⁷³

¹⁶⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. § 46 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

¹⁷⁰ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 1, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976, s. 202.

¹⁷¹ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-23]. §51 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁷² ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, s. 85.

¹⁷³ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

Po dobu jednoho až pěti let bylo možné udělit zákaz činnosti na základě zákona z roku 1961. Uložit tento trest bylo přitom možné jen u takové činnosti, kterou se pachatel v bezprostřední souvislosti dopustil trestného činu. „Činnost, kterou pachatel nevykonává jako své povolání, zaměstnání nebo funkci a ke které není třeba zvláštního povolení (např. amatérské fotografování, rekreační sportovní činnost apod.) nemůže být předmětem zákazu činnosti. Nelze proto zakázat někomu jízdu na železném kole, k níž není třeba povolení.“¹⁷⁴

3.3.11 Uveřejnění rozsudku, uveřejnění nálezu

Za trest na cti byl v padesátých letech považován trest zveřejnění rozsudku nebo nálezu. V případě uveřejnění nálezu za spáchání přestupku je toto uveřejnění vykonáno na náklady pachatele. Způsob, jakým bude nález uveřejněn, určí Národní výbor.¹⁷⁵

Pokud se pachatel dopustil trestného činu, bylo možné rozsudek o takovém trestném činu uveřejnit jen v případě obecného zájmu. Stát tím zároveň ukazuje veřejnosti, že trestný čin byl po zásluze potrestán. „Obecný zájem odůvodňuje uložení tohoto trestu např., je-li třeba, aby jiným byla dána výstraha nebo aby občané byli upozorněni na nebezpečného pachatele apod.“¹⁷⁶

3.3.12 Napomenutí, veřejné pokárání, veřejná důtka

Uvedené tresty jsou typem opatření, které je možné uložit v případě spáchání přestupku. Do roku 1961 bylo užíváno veřejné pokárání, poté jej nahradilo napomenutí a veřejná důtka. Jakým způsobem byly tyto tresty vykonávány, se dočteme pouze v případě veřejného pokárání, kde trestní zákon správní z roku 1950 říká, že nález o spáchání přestupku bude veřejně vyvěšen nebo vyhlášen.¹⁷⁷

Ve všech případech šlo o opatření, které mělo výchovný účel a kde byla jistota toho, že se pachatel napraví. Z toho důvodu nebylo toto opatření použito u

[cit. 2023-3-24]. §22 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁷⁴ MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář, I: Část obecná*. Praha: Panorama, 1980, str. 242. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:4c45a390-4a8b-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>

¹⁷⁵ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-24]. §24 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁷⁶ ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, str. 87

¹⁷⁷ Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-29]. §18 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

osob, které jsou známé svým záporným postojem vůči republice, jelikož zde by neměl tento typ trestu smysl.¹⁷⁸

3.3.13. Pracovní tresty

Specifická forma výkonu trestu odnětí svobody v podobě nucené práce se užívala i po konci druhé světové války. V roce 1945 byly dekretem 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech, který navazoval na dekret č. 16/1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, zřízeny pracovní oddíly určené pro podezřelé a provinilé osoby německé národnosti. *„Již z svolání KSČ z dubna, publikované 13. Května 1945: „Zřídte pro zatčené Němce pracovní tábory a přinúťte je, aby pracovali na znovuvýstavbě toho, co sami zničili,“ je patrná jakási ekonomická vypočítavost, aby se země po válce dokázala opět hospodářsky postavit na nohy a němečtí provinilci odčinili válkou způsobené škody.“* Odsouzcenci tak byli v rámci trestu nucených prací využíváni k obnově válkou zbombardovaných měst, k práci v zemědělství, lesnictví, průmyslu apod. Šlo zde tedy o práci konanou ve veřejném zájmu a stát tak využíval levné pracovní síly k jeho obnově. Za takovou práci odsouzcencům nenáležela žádná odměna.¹⁷⁹

V roce 1948 byl na základě zákona č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce nahrazen dosavadní systém donucovacích pracoven. Tábory nucené práce (TNP) byly zřizovány poblíž průmyslových podniků, dolů, velkých staveb apod. Umisťovány do nich byly osoby starší osmnácti let, které byly tělesně i duševně způsobilí k práci, ale cíleně se jí vyhýbali a ti co ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení (opilci, tuláci, prostitutky), nebo osoby odsouzené pro taxativně vymezené trestné činy nebo ty, které spáchaly některý ze správních přestupků. Nicméně i pokud se člověk nedopustil žádné protiprávní činnosti, neznamenal to, že nemohl být do tábora umístěn. Stačilo jen podezření, že se může činu dopustit a už byl do tábora poslán. *„O ztrátě svobody na tři měsíce až dva roky, v některých případech i delší, rozhodovali funkcionáři Komunistické strany Československa a národních výborů, velmi často tedy ti, kteří si potřebovali vyřídit politické, nebo dokonce osobní účty, často také ti, kteří měli*

¹⁷⁸ ČERNÝ, Karel a Jan TOLAR. *Trestní zákon správní*. Praha: Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, 1957, str. 26.

¹⁷⁹ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2., str. 64-66

sami pochybnou protektorátní minulost.“ Tyto tábory byly v provozu do roku 1954.¹⁸⁰

Osobám umístěným do TNP se říkalo chovanci. „*Zajímavé je, že do TNP nesměli být kategoricky umisťováni Němci a cizí státní příslušníky.*“ Životní podmínky v táborech byly žalostné. Chovanci byli ubytováni až na dvě výjimky v dřevěných barácích. Dodržování hygieny sice bylo stanoveno na základě táborových řádů, ale táborem se šířil zápach z přetékačích záchodových jam. Strava byla jednoduchá a lehká, oděv byl chovancům přidělen. Práce byla těžká, doba pro odpočinek krátký. Dost často také chovanci postrádali náradí, které k práci potřebovali. V rámci práce byli rozřazeni do pracovních skupin podle výkonnosti, přičemž na základě skupiny měli stanovenou normu, kterou museli splnit. Chovancům mohl být udělen disciplinární trest v podobě důtky (veřejná i neveřejná), omezení návštěv a omezení korespondence, tvrdého lože, uzavření na samotku, snížení kapesného, zařazení do nižší pracovní skupiny nebo návrhu na prodloužení pobytu v táboře.¹⁸¹

Jistě všem známou kategorií táborového zařízení byly nápravně pracovní tábory (NPT), které byly v provozu do roku 1962. Tyto tábory se svou vybaveností a přístupem k vězňům téměř vůbec nelišili od koncentračních táborů z dob nacistického Německa. „*V těchto táborech byli vězněni jednak političtí vězni, tedy osoby odsouzené Státním soudem za údajnou protistátní činnost, většinou za protikomunistický odboj, nebo za zcela smyšlenou činnost, dále retribuční vězni, tedy osoby odsouzené mimořádnými lidovými soudy za kolaboraci s nacistickým režimem, a také vězni kriminální.*“¹⁸² K nejznámějším patřily uranové doly v Jáchymově.

3.4 Trestání mladistvých

Právní úprava trestání mladistvých se opět stala součástí přímo trestního zákona. Věková hranice mladistvého byla nově stanovena na patnáct až osmnáct let. Osoby, které v době spáchání trestného činu nedovršily patnáctý rok věku,

¹⁸⁰ PADEVĚT, Jiří. *Komunistické lágry: tábory nucené práce, nápravně pracovní tábory, pracovní útvary vězňů a internační místa duchovních 1948-1962*. Praha: Academia, 2019. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2977-5., str. 6

¹⁸¹ MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2., str. 99-104

¹⁸² PADEVĚT, Jiří. *Komunistické lágry: tábory nucené práce, nápravně pracovní tábory, pracovní útvary vězňů a internační místa duchovních 1948-1962*. Praha: Academia, 2019. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2977-5., str. 6

nejsou trestně odpovědné. „Ústava v § 11 zaručuje mládeži zvláštní péči a ochranu ze strany státu. Právní řád proto musí věnovat zvláštní pozornost i mládeži, která se dostala na scestí.“¹⁸³ Účel trestu tu opět směřoval k převychování mladistvého delikventa, aby do budoucna vedl řádný život.

To, že pachatelé tohoto věku potřebují zvláštního zacházení, si byl vědom každý. Z toho důvodu bylo vyloučeno, aby mladistvému delikventovi byly ukládány stejné tresty, jako dospělému. Trestní zákon z roku 1950 uvádí výčet trestů, které nebylo možné mladistvému pachateli uložit. Jednalo se o trest smrti, ztráta státního občanství, zákaz činnosti, zákaz pobytu a uveřejnění rozsudku. Také není možné mladistvému uložit doživotní trest odnětí svobody. Pokud se mladistvý dopustil trestného činu, za který by byl jinak odsouzen k trestu smrti nebo doživotnímu trestu odnětí svobody, uložil mu soud trest odnětí svobody dočasně a to v rozmezí tří až patnácti let. „*Nedospělým pachatelům ve věku 12 až 15 let, kteří se dopustili trestného činu, za který byl stanoven trest smrti nebo odnětí svobody na doživotí, mohl poručenský (opatrovnícký) soud naříditi ochrannou výchovu.*“¹⁸⁴

V případě trestu odnětí svobody se zákonem dané trestní sazby snižují na polovinu, ale dolní hranice nikdy nesmí být nižší než rok a horní vyšší než pět let. V případě, že soud uloží mladistvému trest odnětí svobody kratší než tři roky, je možné mu tento trest uložit podmíněně. Zkušební doba přitom činila jeden až tři roky. „*Trest odnětí svobody uložený mladistvému se vykonává v samostatných ústavech pro mladistvé nebo ve zvláštních odděleních soudních věznic.*“¹⁸⁵

Trestní zákon roku 1961 dosavadní úpravu trestání mládeže nijak neměnil. Jediné tresty, které bylo možné mladistvému uložit, byl trest odnětí svobody, propadnutí věci a pokud se jednalo o mladistvého, který již byl výdělečně činný, bylo možné mu uložit i peněžitý trest nebo nápravné opatření. Sazby trestu odnětí svobody se opět snižují na polovinu s tím, že dolní a horní hranice zůstávají stejné a to jeden rok a pět let. Soud ovšem může uložit trest odnětí svobody i nad rámec této

¹⁸³ Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 472). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1950.

Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

¹⁸⁴ KÝR, Aleš. Věznění mladistvých v období let 1928-1988. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2/2019n. 1. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 51

¹⁸⁵ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-24]. § 60-62 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

hranice a to v rozmezí od pěti do deseti let v případě, že se mladistvý dopustil trestného činu, za který zákon dovoluje trest smrti a stupeň nebezpečnosti takového činu je nad míru vysoká.¹⁸⁶ Další novinku, kterou tento zákon přinesl v případě trestu odnětí svobody je, že „*ve výkonu trestu je nutno řádným pedagogickým vedením zabezpečit výchovu mladistvého a jeho přípravu na budoucí povolání.*“¹⁸⁷

3.4.1 Výkon trestu odnětí svobody

Oproti období první republiky se výkon trestu omezující osobní svobodu po zániku Protektorátu Čechy a Morava nijak výrazně nezměnil. Trestanci byli nadále posíláni do výchovných ústavů a polepšoven, které byly speciálně vyhrazené pro mladé delikventy, nebo si svůj trest odpykali ve zvláštních odděleních soudních věznic. Ve výchovných ústavech byl vykonáván trest odnětí svobody nepřevyšující dobu šesti měsíců. Pokud byl mladistvý pachatel odsouzen po dobu delší než šest měsíců, výkon trestu byl v kompetencích polepšoven.¹⁸⁸

„*Účel trestu byl spatřován v nápravě trestance se zřetelem na jeho začlenění do „společnosti pracujících“ a za hlavní metodu zacházení byla považována stimulace k maximálnímu pracovnímu výkonu.*“ Dosáhnout tohoto cíle bylo možné různými metodami, nejefektivnější však byla metoda zvýhodňování a odměňování nebo naopak znevýhodňování a trestání v rámci skupin, do nichž byli trestanci rozdělováni. K nápravě trestance také sloužila mravní výchova a vzdělání. To do roku 1949 bylo v kompetenci duchovních správců a učitelů, ale po roce 1949 byli nahrazeni instruktory a důstojníky z KSČ.¹⁸⁹

Pracovní výchova byla u mladistvých trestanců směřována k vyučení se v oborech jako zámečnick, instalatér, truhlář, zahradník apod. „*V roce 1950 byla zřízena v Žacléři pobočka ústavu pro 70 chovanců, kteří zde byli zařazeni jako horničtí učni.*“ Práci bylo možné vykonávat i mimo ústav. Mladistvým trestankám

¹⁸⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-24]. §78-79 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁸⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer [cit. 2023-3-24]. §81 Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁸⁸ KÝR, Aleš. Věznění mladistvých v období let 1928-1988. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2/20019n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str.58

¹⁸⁹ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str. 17

byla přidělována práce spočívající v úklidu ústavu, práci na zahradě nebo na poli při sklizni brambor a řepy. V zimě byl u trestanek výkon jakékoli práce značně omezen z důvodu nevybavenosti dílen. „*Vedle pracovní výchovy byl kladen důraz na uplatňování forem vojenské kázně s částečným vojenským výcvikem, dále na využívání četby povolených knih, novin a časopisů, promítání filmů a účasti v zájmových kroužcích (hudebním, divadelním, recitačním, pěveckém a jazykovém-ruštiny).*“ V neděli bylo trestancům umožněno se věnovat sportu a to nejen míčovým hrám jako byl fotbal, vybíjená, házená atd. ale i atletice, různým hrám a pochodovým cvičením. Program jim jednou za týden vyplňovaly i kulturní večírky.¹⁹⁰

Další změnu přinesl rok 1965, kdy byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Účel trestu zůstal stejný, ale v případě mladistvých bylo nově zavedeno, že se na výchově mají podílet i specializovaní pedagogové, psychologové a sociální pracovníci.¹⁹¹ Po vydání tohoto zákona již do roku 1989 k žádným výrazným změnám u trestu odnětí svobody v případě mladistvých nedošlo.

¹⁹⁰ KÝR, Aleš. Věznění mladistvých v období let 1928-1988. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2/20019n. 1. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: www.vscr.cz, str.59

¹⁹¹ Tamtéž, str. 62

4. Komparace

Jak již z názvu kapitoly vyplývá, budu se nyní věnovat porovnání právních norem trestního práva, ale zejména trestů a trestání v období první republiky a období vlády komunistického režimu.

4.1. Obecná právní úprava

Na první pohled nejviditelnější rozdíl mezi trestněprávní úpravou do roku 1938, resp. až do přijetí nového zákona v roce 1950, je rozdělení trestných činů a přestupků.

Trestní zákon z roku 1852, který byl v platnosti v období první republiky, se věnoval jak právní úpravě trestných činů a trestů za ně ukládaných, tak úpravě přestupků a přečinů. V zákoně přitom byly jednotlivě vymezené skutkové podstaty těchto protiprávních jednání a zároveň byla u každé skutkové podstaty stanovena sankce, jakou bylo možno za protiprávní jednání uložit. Oproti tomu trestní zákony vydané v období 1948-1989 upravovaly pouze skutkové podstaty trestných činů. Sankcionování přestupků bylo ponecháno samotné právní úpravě.

Významným rozdílem byla struktura jednotlivých trestních zákonů. Zákony z roku 1950 a 1961 byly rozděleny na část obecnou a část zvláštní. Trestné činy byly strukturovány do jednotlivých hlav podle jejich významu pro společnost ve zvláštní části těchto zákonů, zatímco obecná část zakotvovala základní principy a pojmosloví (účel zákona, základy trestní odpovědnosti atd.). To se v zákoně z roku 1852 neobjevovalo. Tento zákon na část obecnou a zvláštní diferenciován nebyl, pouze se dělil na dva díly podle toho, zda se věnuje trestání zločinů nebo přestupků a přečinů. V jednotlivých dílech se hlavy věnovaly jak základním pojmům a principům trestání, tak zároveň skutkovým podstatám protiprávních jednání. V obou případech se za přestupky považují činy s nižší společenskou škodlivostí.

Za nejdůležitější rozdíl považují pojetí trestného činu. Trestní zákon z roku 1852 pojetí trestného činu nevymezoval. To se změnilo zákonem z roku 1950, který v § 2 poprvé uvádí pojem společenská škodlivost a zavádí tak materiálně-formální pojetí trestného činu. Ve stejném duchu byl přijat i zákon z roku 1961, který již definoval nebezpečnost činu pro společnost a ta se tak stala jedním z povinných znaků trestného činu.

Výčet trestů byl rozmanitější v trestních zákonech po roce 1948. V trestním zákoně z roku 1950 byly tresty diferenciovány na tresty hlavní a tresty vedlejší, přičemž byla dána podmínka, že trest vedlejší lze uložit pouze s trestem hlavním. Zákon z roku 1961 již takto tresty nedělil, pouze bylo stanoveno, že lze za trestný čin uložit více sankcí, ovšem i zde byly dány výjimky u trestů, které nebylo možné uložit společně. To se týkalo například trestu peněžitého a trestu propadnutí majetku, kdy tato kombinace byla nepřipustná. Zákon z roku 1852 naopak dělil tresty podle toho, zda byly ukládány za spáchání zločinu nebo přestupku a přečinu. Nicméně tresty uvedené u přestupků se užívaly i jako tresty vedlejší při spáchání zločinu u speciálních zákonů např. u zákona č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů, kde bylo možné k trestu na svobodě uložit i trest peněžitý.

Co se týká právní úpravy trestání mladistvých osob, došlo zde k mnoha změnám. Do roku 1931 bylo trestání mladistvých zakotveno v trestním zákoně z roku 1852. V roce 1931 byla však problematika trestání mladistvých zakotvena ve speciálním kodexu. Po skončení právnické dvouletky se opět úprava trestání mladistvých přesunula do trestního zákona a tam zůstala i pro roce 1961. Výčet trestů, které bylo či nebylo možné udělit mladistvým, se v podstatě neměnil. Změněna však byla věková hranice mladistvého, kdy v období první republiky se za mladistvého považovala osoba, která dovršila čtrnáctého roku věku a nepřekročila věk osmnáctý, zatímco po roce 1950 byla tato spodní hranice zvýšena na rok patnáctý. Výkon jednotlivých trestů také zůstával beze změny. V případě trestu omezujícím svobodu, byla mladistvým věnována zvláštní péče směřovaná k jejich převýchově. Veškeré trestní sazby byly v případě mladistvých sníženy minimálně o polovinu.

4.2. Komparace jednotlivých trestů

Nejpřísnějším trestem dané doby byl jistě trest smrti. Ten se v zásadě jinak výrazně nezměnil. Jak před druhou světovou válkou tak i po ní byl trest smrti vykonáván oběšením. Pouze po roce 1950 mohl být za specifických podmínek vykonán i zastřelením. Výčet osob, kterým nebylo možné trest smrti uložit se v trestních zákonech v letech 1950 a 1961 nepatrně rozšířil. Nově nebylo možné absolutní trest uložit těhotné ženě.

Trest na osobní svobodě se lišil v roce 1852 dle toho, zda byl ukládán za spáchání zločinu nebo přestupku a přečinu. V případě zločinu byl odsouzený odsouzen k trestu žaláře, zatímco u přečinu k trestu vězení. Podmínky u výkonu trestu vězení byly výrazně snesitelnější než v případě žaláře. Po roce 1950 toto rozdělení zaniklo a byl stanoven pouze trest odnětí svobody a to jak za spáchání trestného činu, tak přestupku. Rozdíl byl pouze v sazbě a místě výkonu. Po roce 1961 bylo možné uložit trest odnětí svobody pouze za spáchání trestného činu. Zajímavé je, jakým způsobem se změnil přístup k politickým vězňům. Zatímco do druhé světové války byli tito vězni značně zvýhodňováni oproti ostatním odsouzeným (mohli nosit vlastní oblečení, stravovat se jinak než vězeňskou stravou, nesměli být nuceni k práci apod.), po druhé světové válce nastal zvrat. Političtí vězni byli považováni za největší „odpad“ společnosti a podle toho k nim i bylo přistupováno při výkonu trestu odnětí svobody. Byla jim přidělována ta nejhorší práce, oděv museli mít vězeňský a také byli zařazováni do tříd, ve kterých měli nejméně výhod. V těchto třídách často setrvali po celou dobu výkonu trestu, jelikož jim nebyl umožněn postup do třídy vyšší.

Dalšími tresty omezujícími svobodu bylo vyhoštění a vypovězení, později zákaz pobytu. V období první republiky bylo možné trestem vypovězení jako trestem vedlejším sankcionovat pachatele pouze cizí příslušnosti za spáchání zločinu. Tento trest byl trvalý a vztahoval se na celé území Československa. Trest vyhoštění bylo možné udělit za spáchání přestupku nebo přečinu i zločinu a vztahovalo se na celé území nebo pouze na jeho část. Také bylo možné stanovit, zda byl pachatel vyhoštěn dočasně nebo trvale. Po roce 1950 byla pozměněna terminologie, ale výkon trestu zůstal stejný. Trest vypovězení byl nyní označován jako vyhoštění a vyhoštění bylo označováno jako zákaz pobytu. Zde však bylo změněno, že zákaz pobytu bylo možné uložit pouze na část území a po roce 1965 tak bylo možné učinit pouze na dobu určitou.

Peněžní trest se v podstatě nijak neměnil. V obou případech jej bylo možné uložit samostatně nebo jako trest vedlejší. Samostatně byl přitom nejvíce užíván v případě sankcionování přestupků.

Dalším majetkovým trestem byl dle zákona z roku 1852 trest propadnutí. Ten se shodoval s trestem propadnutí věci, který byl zakotven v trestních zákonech 1950 a 1961. V obou případech byl tento trest užíván jak při spáchání

trestného činu tak přestupku, přečinu a vztahoval se na věc, která byla spojena se spácháním trestné činnosti. V období komunistického režimu se objevil nový majetkový trest a to bylo propadnutí jmění, později propadnutí majetku. Tyto tresty byly ukládány jako tresty vedlejší v případě spáchání zločinu nebo jako tresty hlavní pokud se pachatel dopustil přestupku.

Tresty obsahující ztrátu určitých práv se objevovaly jak v období první republiky, tak v období komunistického režimu. Ztráta práv a daných povolení byl trest užívaný v období první republiky. Spočíval v tom, že pachateli byly odebrány akademické tituly nebo povolení k výkonu určitého řemesla a to buď dočasně, nebo trvale. V trestních zákonech z roku 1950 a 1961 byl tento trest rozdělen na dva samostatné tresty a to ztrátu čestných práv občanských (později ztráta čestných titulů a vyznamenání), kde bylo opět stanoveno odebrání akademických titulů a vyznamenání a zákaz činnosti. U zákazu činnosti však bylo problematické to, že se tato činnost nutně nemusela vztahovat k určitému povolání. Tuto podmínku stanovil až trestní zákon správní z roku 1950, kde již bylo zmíněno, že pokud se pachatel dopustí přestupku, kde zneužije svoje povolání, bude mu toto povolání zakázáno.

Za tresty na cti byly v První republice považovány důtka, zbavení rodinných práv a zveřejnění odsuzujícího nálezu. V komunistickém režimu bylo udělováno napomenutí, veřejné pokárání, veřejná důtka nebo uveřejnění rozsudku či nálezu. Princip těchto trestů byl v obou obdobích stejný. Upozornit veřejnost na osobu, která se dopustila protiprávního jednání.

Posledním komparovaným trestem je trest nucené práce, se kterým se opět setkáváme v obou zmiňovaných obdobích. Zde je zásadní rozdíl v pojetí tohoto trestu. V období první republiky byli nucenou prací trestáni ti, kdo se dopustili protiprávního jednání nebo se vyhýbali práci a uložením tohoto trestu bylo směřováno k jejich převýchově. Význam tohoto trestu byl proměněn v období komunistického režimu, kde se jeho ukládáním využívalo především levné pracovní síly a zároveň pracovní tábory sloužily k likvidaci odpůrců režimu.

Jedinými tresty, u kterých nebylo možné provést komparaci, byl trest ztráty státního občanství a nápravné opatření. Ztrátu státního občanství upravoval pouze trestní zákon z roku 1950 a po jeho novelizaci v roce 1956 byl zrušen. V případě nápravného opatření se jednalo o alternativní trest k trestu odnětí

svobody, který byl poprvé zakotven také v trestním zákoně z roku 1950. Nápravné opatření bylo zakotveno i v trestním zákoně z roku 1961.

Závěr

Zločin a trest jsou staré jako lidstvo samo. A tak jak lidstvo prochází v historických obdobích určitým vývojem tak takovým vývojem prochází i trestní právo a trestání za porušení norem chování a jednání. Já jsem si pro svoji diplomovou práci vybrala vývoj a trestání na území ČR v letech 1918-1989. Komparovala jsem stav vývoje legislativy v období první republiky a období po roce 1948, kdy se k moci dostali komunisté. Záměrně bylo vynecháno období Protektorátu Čechy a Morava.

Lze konstatovat, že po vzniku republiky musela nová vláda řešit mnohé problémy spojené s fungováním samostatného státu a proto celkem logicky převzala trestní právo rakouské, na které byly obyvatelé žijící na území nově vzniklého Československého státu doposud zvyklí. Tato přejatá legislativa však nemohla být dlouhodobě udržitelná už jen z důvodu její zastaralosti. Vždyť už v té době byl trestní zákon platný na českém území více jak šedesát let. Z tohoto důvodu musela proběhnout rekodifikace trestního práva. K očekávanému přijetí vlastních zákonů však nedošlo a to nejen z finančních důvodů, ale v pozdějších letech se na tom jistě podílel sílící vliv Německa a postupný nástup fašismu. Nová trestní úprava tedy nevznikla, a proto po celé toto období platilo právo z roku 1852.

Po osvobození republiky a přijetí Benešových dekretů stále tedy platil v oblasti trestního práva starý rakouský trestní zákon, ale s nástupem moci komunistů došlo k přijetí nových zákonů téměř ve všech odvětvích práva. Rekodifikace trestního práva by byla jistě vítanou změnou, pokud by si ovšem tímto způsobem komunisté nepojistili vedoucí úlohu v řízení státu. Sankce za protiprávní jednání byly tak drastické, že se našlo málo těch, kteří by veřejně vystupovali proti komunistickému režimu. Nemluvě o tom, že často se člověk ani protiprávního činu dopustit nemusel, aby byl nějakým způsobem sankcionován. Komunisté tak byli v čele státu téměř dalších čtyřicet let.

Obě tato období se významně liší v pojetí trestného činu od formálního pojetí za první republiky po materiální pojetí v období vlády komunistů. Svým vývojem prošlo i trestání, ale ani ne tak co do škály trestů a dalších trestních opatření, ale spíše v tom komu a za co byly tresty ukládány a jaký byl jejich výkon.

Cíle, které jsem si stanovila, se mi podařilo naplnit. Po analyzování obou období v oblasti vývoje trestů a trestání jsem tato období komparovala a uvedla změny, ke kterým v průběhu celého sledovaného období v této oblasti došlo. Domnívám se, že tato práce by mohla být přínosná nejen pro studenty právnických a policejních oborů, kde se vyučuje právo a penologie, ale i pro studenty zabývajících se historií a vývojem Československého státu.

RESUME

Just as humanity undergoes certain developments in historical periods, so does criminal law and punishment for violations of norms of behaviour and conduct. I have chosen for my thesis the development and punishment in the Czech Republic between 1918 and 1989. I compared the state of development of legislation in the period of the First Republic and the period after 1948, when the communists came to power. The period of the Protectorate of Bohemia and Moravia was deliberately omitted because of its specificity.

The aim of the thesis was to specify what punishments were imposed in the given periods. In this period of our history, there were constant attempts to codify criminal law, so much so that the legislation became completely opaque to many people. This problem was compounded by the Second World War, when the adoption of the Reich Laws created an ambiguity in the law.

After the creation of an independent state, we quite logically adopted Austrian criminal law, to which the population had hitherto been accustomed. Punishments were therefore carried out in the same way as in the time of the Austro-Hungarian Monarchy. Despite the fact that no new criminal law was adopted, several subsidiary laws were issued by 1938 which regulated certain punishments and their execution. At least in this way the law was codified.

After the Second World War, the adoption of the Benes Decrees had a major impact on criminal law. The old Austrian criminal law was still in force in the field of criminal law, but with the rise to power of the Communists, new laws were adopted in almost all branches of law. In the case of the recodification of criminal law, penalties were modified. New offences were introduced and the older ones modified and their rates increased. These were difficult times for the people of Czechoslovakia, as the Communists used criminal law to consolidate their power.

The two periods differed significantly in their conception of crime, from the formal conception during the First Republic to the material conception during the Communist period. Punishment has also undergone its own evolution, but not so much in the range of punishments and other punitive measures, but rather in who was punished and for what, and how they were carried out.

I have succeeded in achieving the objectives I set myself. Having analysed the two periods in terms of the evolution of punishment and sentencing, I have compared the periods and noted the changes that have occurred in this area over the course of the period under review. The most significant change here was undoubtedly the conception of crime, where we moved from a formal to a substantive conception. I believe that this work could be useful not only for students of law and police studies, where law and penology are taught, but also for students dealing with the history and development of the Czechoslovak state.

Seznam použité literatury:

KNIHY:

- BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.
- ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 87.
Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:df0b4306-e879-4811-b3b9-d0a30130018d>
- ČERNÝ, Karel a Jan TOLAR. *Trestní zákon správní*. Praha: Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, 1957
- FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLSCHLAGER. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*. Vyd. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002, c1999. ISBN 80-86182-68-1.
- HRABÁNEK, Jan a Albert MILOTA. *Nové československé právo tiskové: Ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony atd.* V Praze: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933
- CHALUPNÝ, Emanuel a Ondřej KYPR. *O trestu smrti: anketa*. Praha: Sociální služba, 1923
- KALLAB, Jaroslav. *Nástin přednášek o trestním právu hmotném: Část obecná*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1930. Studijní příručka Čs. A. S. Právník v Brně.
- KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha, 1935. Vysokoškolské rukověti.
- KNOLL, Vilém, Alena RUNDOVÁ a Petra HRUBÁ SMRŽOVÁ. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-11-2.
- KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN isbn978-80-7201-741-6.
- LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR).

- MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1718-3.
- MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.
- MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář, I: Část obecná*. Praha: Panorama, 1980, Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:44fb7d30-4a8b-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>
- MILOTA, Albert. *Podmíněné odsouzení a propuštění: Výklad zákona*. Plzeň: Nákladem Karla Beníška, 1919
- MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: Část všeobecná*. Praha: Všehrad, 1920, Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55ded655-4d71-4d3f-ad61-9ba078a6fcf3>
- MOJŽIŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-224-2.
- MONESTIER, Martin a Jindřich FRANCEK. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Vyd. 3. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Rybka, 1999. ISBN 80-242-0234-4.
- NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7.
- NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 1, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976
- PADEVĚT, Jiří. *Komunistické lágry: tábory nucené práce, nápravně pracovní tábory, pracovní útvary vězňů a internační místa duchovních 1948-1962*. Praha: Academia, 2019. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2977-5.
- PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2011 [i.e. 2012]. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-21-0
- PROCHÁZKA, František V. *O žaláři, jeho dějinách a organizaci*. V Praze: Vesmír, 1925.
- PROCHÁZKA, František V.. *Žalář a vězení*. V Praze: E. Beaufort, [1913], str. 17-19
- RAŠÍN, A. Paměti Dra Aliose Rašina. Ed. Vladislav Rašín. Praha: nákl. vl., 1929. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:15b107f0-94be-11e7-8167-005056825209>

- SALÁK, Pavel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0.
- SCHOLZ, Otto a August MÍŘIČKA. *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony*. Praha: Československý Kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky.
- SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2.
- ŠIMÁK, Jaroslav et al. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953
- ŠTĚPÁNEK, Bohdan. *Správní trestání na území České republiky v minulosti* [online]. 10. 2. 2016 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/spravni-trestani-na-uzemi-ceske-republiky-v-minulosti-100286.html>

ODBORNÉ ČASOPISY:

- KÝR, Aleš. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2/2008n.
- KÝR, Aleš a Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889- 1993). *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 3/2009n. 1. Dostupné z: www.vscr.cz.
- KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 1/2008n. 1. Dostupné z: www.vscr.cz
- KÝR, Aleš. Věznění mladistvých v období let 1928-1988. *Vězeňská služba české republiky: Historická penologie* [online]. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2/2019n. 1. Dostupné z: www.vscr.cz.
- PEHR, Michal. Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře. *Národní muzeum: Časopis Národního muzea. Řada historická* [online]. Praha, 2015 Dostupné z : https://publikace.nm.cz/file/3b8aabb5cda694920fbae90e557775be/19333/ISSN_1214-0627_2015_3_4_pp31-60.pdf

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 472). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1950. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm
- Návrh trestního zákona 1950: Důvodová zpráva (tisk 974). *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1919. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0974_00.htm
- TŘEČEK, Čeněk a Jiří PÁNEK. *Poslední popravený Čech ubodal před třiceti lety svou rodinu*. I dnes.cz: zpravodajství [online]. Praha: MARFA, 2016
- VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. 22. 3. 2013,. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>
- Vládní návrh zákona, kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1929. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1967_01.htm
- Zpráva ústavně-právního výboru o vládním návrhu zákona o trestním soudnictví nad mládeží. (tisk 823) *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Praha, 1931. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0823_01.htm

ZÁKONY:

- Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 51/1923 Sb., o státním soudě. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 123/1931 Sb., o státním vězení. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. In [Systém ASPI]. WoltersKluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. §7 In [Systém ASPI]. WoltersKluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

- Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.
- Dekret č. 16/1945 Sb.II, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.